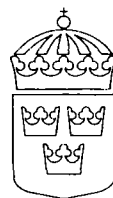

Regeringens proposition

1992/93:80

om utökat älvskydd

Prop.
1992/93:80

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 10 december 1992 för de åtgärder och ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Görel Thurdin

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås genom ett tillägg till lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. att ytterligare älvar och älvsträckor skyddas mot vattenkraftsutbyggnad och att de fyra största outbyggda älvarna skall utgöra Sveriges nationalälvar. Dessutom föreslås att regeringens rätt att förbehålla sig prövning av ett vattenföretag förtydligas genom en ändring i vattenlagen (1983:291).

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 maj 1993.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.;

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 6 § lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.¹ skall ha följande lydelse.

3 kap.
6 §

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål får inte utföras i följande vattenområden:

Vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål får inte utföras *i nationalälvarna Torneälven, Kalixälven, Piteälven och Vindelälven med tillhörande vattenområden samt i följande vattenområden:*

*Torneälven
Kalixälven
Piteälven
Vindelälven*

I Dalälven

Västerdalälven
uppströms
Hummelforsen
och Österdalälven
uppströms
Trängslet

I Dalälven

Västerdalälven
uppströms
Hummelforsen
och Österdalälven
uppströms
Trängslet

I Ljusnan

*Hylströmmen i
Voxnan*

I Ljusnan

Voxnan *uppströms
Vallhaga*

Ljungan

uppströms
Storsjön

I Ljungan

Ljungan uppströms
Storsjön
samt *Gimån
uppströms
Holmsjön*

I Indalsälven

Åreälven, Amerån,
Storån – Dammån samt
Hårkan *uppströms
Hotagen*

I Indalsälven

Åreälven, Amerån,
Storån – Dammån samt
Hårkan

I Ångermanälven

Lcjarälven, Storån
uppströms
Klumpvattnet,
Långselån – Rörströmsälven,
Saxån, Ransarån
uppströms
Ransarn samt
Vojmån uppströms
Vojmsjön

I Ångermanälven

Lcjarälven, Storån
uppströms
Klumpvattnet,
Långselån – Rörströmsälven,
Saxån, Ransarån
uppströms
Ransarn samt
Vojmån uppströms
Vojmsjön

¹Lagen omtryckt 1992:1146

Nuvarande lydelse

Vapstälven
Moälven
Lögdeälven
Öreälven
I Umeälven

Tärnaån, Girjes- och Juktån uppströms Fjosoken

I Skellefteälven

källflödena uppströms Sädvarjaure respektive Riebnes

Byskeälven

I Luleälven

Stora Luleälven uppströms Akkajaure, Lilla Luleälven uppströms Skalka och Tjaktjaure samt Pärälven

Råneälven
Emån

Vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål får inte heller utföras i följande älvsträckor:

I Klarälven sträckan mellan Höljes och Edebäck

I Dalälven Västerdalälven nedströms Skiffsforsen samt sträckan mellan Näs bruk och Gysinge

I Ljusnan sträckan mellan Hede och Svegsjön samt sträckan mellan Laforsen och Arbråsjöarna

Föreslagen lydelse

Vapstälven
Moälven
Lögdeälven
Öreälven
I Umeälven

Tärnaån, Girjes- och Juktån uppströms Fjosoken

Sävarån
I Skellefteälven

källflödena uppströms Sädvarjaure respektive Riebnes *samt Malån*

Byskeälven
Åbyälven

I Luleälven

Stora Luleälven uppströms Akkajaure, Lilla Luleälven uppströms Skalka och Tjaktjaure samt Pärälven

Råneälven
Emån
Bräkneån
Mörrumsån
Fylleån
I *Enningdalsälven*

Enningdalsälven uppströms riksgränsen till Norge

Vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål får inte heller utföras i följande älvsträckor:

I Klarälven sträckan mellan Höljes och Edebäck

I Dalälven Västerdalälven nedströms Skiffsforsen samt *Dalälven nedströms* Näs bruk

I Ljusnan sträckan mellan Hede och Svegsjön samt sträckan mellan Laforsen och Arbråsjöarna

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Prop. 1992/93:80

I Ljungan	sträckan mellan Havern och Holmsjön	I Ljungan	sträckan mellan Havern och Holmsjön <i>samt sträckan ned- ströms Viforsen</i>
I Indalsälven	Långan ned- ströms Landösjön	I Indalsälven	Långan ned- ströms Landösjön <i>I Ångermanäl- ven</i> <i>Faxälven mellan Edsele och Hel- gumsjön</i>
I Umeälven	Tärnaforsen mel- lan Stor-Laisan och Gäuta	I Umeälven	Tärnaforsen mel- lan Stor-Laisan och Gäuta

Första och andra styckena gäller inte vattenföretag som förorsakar endast obetydlig miljöpåverkan.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 1993.

Beträffande mål och ärenden enligt vattenlagen (1983:291) som anhängiggjorts före ikraftträdandet skall äldre bestämmelser tillämpas.

2 Förslag till
Lag om ändring i vattenlagen (1983:291)

Prop. 1992/93:80

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 3 § vattenlagen (1983:291) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Om ett annat vattenföretag än ett sådant som anges i 1 och 2 §§ är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet, får regeringen förbehålla sig prövningen av företagets tillåtlighet. Besked om förbehållet skall lämnas till vattendomstolen eller förrättningsmannen innan dom eller beslut har meddelats om företagets tillåtlighet.

Om ett annat vattenföretag än ett sådant som anges i 1 och 2 §§ är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet, får regeringen förbehålla sig prövningen av företagets tillåtlighet. *Detsamma gäller i fråga om ett vattenföretag som avses i 3 kap. 6 § tredje stycket lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.* Besked om förbehållet skall lämnas till vattendomstolen eller förrättningsmannen innan dom eller beslut har meddelats om företagets tillåtlighet.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 1993.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 december 1992

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, af Ugglas, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidson, Odell, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Thurdin

Proposition om utökat älvskydd

1 Inledning

I regeringsförklaringen den 4 oktober 1991 uttalas att fler värdefulla vattendrag skyddas i naturresurslagen. Miljö- och naturresursdepartementet har låtit utreda vilka vattendrag som är av särskilt stort värde för naturvård, friluftsliv, kulturmiljövård och fiske och som för närvarande inte är skyddade mot vattenkraftsutbyggnad. En redovisning av utredningen har lämnats i promemorian (Ds 1992:29) Utökat älvskydd.

Promemorian har remissbehandlats. Till protokollet i detta ärende bör fogas promemorian som *bilaga 1*, en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 2* och en karta med de älvar och älvsträckor som föreslås bli skyddade som *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Miljö- och naturresursdepartementet (Dnr M92/1121/7).

2 Bakgrund

2.1 Naturresurslagen

Till grund för gällande bestämmelser om skydd av vissa vattendrag mot vattenkraftsutbyggnad ligger ett omfattande utredningsarbete, till stor del utfört under 1970-talet. Främst de utredningar som har redovisats i betänkandena (SOU 1974:22) Vattenkraft och miljö och (SOU 1976:28) Vattenkraft och miljö 3, ofta kallade den Sehlstedtska resp. Ekströmska utredningen, låg till grund för ett mer samlat beslut av riksdagen (prop. 1977/78:57, bet. 1977/78:CU9, rskr. 1977/78:100) om att undanta vissa älvar och älvsträckor från vattenkraftsutbyggnad. Riks-

dagens beslut kom till uttryck som riktlinjer i den fysiska riksplaneringen.

År 1987 tillkom lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m., fortsättningsvis kallad naturresurslagen (NRL). Härvid lagfästes i stort sett de nyss nämnda riktlinjerna (prop. 1985/86:3, bet. 1986/87:BoU3, rskr. 1986/87:34). I 3 kap. 6 § naturresurslagen finns sålunda närmare angivet i vilka vattenområden och älvsträckor som vattenkraftverk och vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål inte får utföras. Undantag görs bara för de företag som orsakar endast obetydlig miljöpåverkan.

Förteckningen i 3 kap. 6 § naturresurslagen med skyddade vattenområden och älvsträckor har utvidgats vid flera tillfällen, främst genom riksdagens bifall till olika motionsyrkanden. Senast gällde detta Emån. Tidigare har Hylströmmen i Voxnan, Ammerån i sin helhet, Edänge i Mellanljusnan och sträckan mellan Höljes och Kärrbackstrand i Klarälven tillförts. Den gällande förteckningen över skyddade vattendrag omfattar ett 25-tal vattenområden och älvsträckor.

2.2 Vattenkraftplanen

Riksdagen beslutade år 1984 om en plan för utbyggnad av vattenkraften (prop. 1983/84:160, bet. 1983/84:BoU30, rskr. 1983/84:388). Planen reviderades året därefter (prop. 1984/85:120, bet. 1984/85:BoU 25, rskr. 1984/85:364). Den reviderade planen omfattade nya projekt, effektivisering och förnyelse samt byggande av små kraftverk om tillsammans 3,8 TWh/år i syfte att säkerställa en utbyggnad av vattenkraften om minst 2,5 TWh/år till mitten av 1990-talet. En del projekt i planen har i praktiken senare utgått genom avslag på ansökningar enligt vattenlagen (1983:291) och genom beslut i riksdagen om skydd enligt naturresurslagen. I såväl propositioner som utskottsutlåtanden har framhållits att den omständigheten att projekt finns upptagna i vattenkraftplanen inte automatiskt medför att de kan genomföras. Dessförinnan skall sedvanlig prövning enligt vattenlagen ske. Samma procedur och samma överväganden skall göras oberoende av om ett projekt finns medtaget i planen eller ej. Planen utgör inte heller hinder mot att aktualisera projekt som inte är upptagna i planen.

Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) har regeringens uppdrag att årligen redovisa bl.a. vattenkraftsutbyggnaden. I sin rapport, Energirapport 1992, redovisar NUTEK att tillskottet av vattenkraft, sedan vattenkraftplanen antogs, uppgår till 1,7 TWh/år. Därav utgör 0,2 TWh/år projekt utom planen. Av återstående projekt i planen anges drygt 0,1 TWh/år som planerade och 0,7 TWh/år som oklara. Enligt NUTEK har under årens lopp projekt om närmare 0,8 TWh/år fått avslag vid vattenlagsprövning eller på annat sätt undantagits från planen. NUTEK anför att det kommer det att bli svårt att nå en utbyggnad av 2,5 TWh/år till mitten av 1990-talet och kanske över huvud taget under 1990-talet. Verket bedömer att vattenkraftens produktionsförmåga kommer att ligga på ca 64 TWh/år vid 1990-talets mitt.

I ett internationellt perspektiv baseras Sveriges elenergiproduktion i förhållandevis hög grad på vattenkraft. Detta har varit en stor fördel för landets energiförsörjning och utveckling. Utbyggnaden har samtidigt inneburit att kvarvarande outbyggda älvar och älvsträckor fått ett relativt sett ökat värde för framför allt natur- och kulturmiljövård, friluftsliv och fiske. Bevarandet av outbyggda älvar har också starkt engagerat många medborgare. Det är därför naturligt att frågan om älvskydd varit föremål för återkommande diskussion i bl.a. riksdagen.

Redan när riksdagen tog ställning till det första samlade förslaget om att vissa vattendrag skulle undantas från vattenkraftsutbyggnad beslöts att undantaget borde avse orörda älvar och relativt omfattande älvsträckor av nationell betydelse från bevarandesynpunkt (prop. 1977/78:57, bet. 1977/78:CU9, rskr. 1977/78:100). I fråga om vad som skall utmärka en älvsträcka för att den skall undantas från vattenkraftsutbyggnad angavs att undantag kan ske där flera bevarandebestånd medverkar till att göra älvsträckan skyddsvärd från nationell synpunkt. Samma principer ligger också till grund för det förslag som jag nu lägger fram.

Vid FN-konferensen om miljö och utveckling i Rio de Janeiro i juni 1992 undertecknade Sverige konventionen om den biologiska mångfalden. Jag ser en utökning av antalet älvar och älvsträckor som skyddas mot vattenkraftsutbyggnad som ett viktigt led i arbetet att slå vakt om den biologiska mångfalden och den genetiska variationen.

Den nu aktuella promemorian, Utökat älvskydd, upptar i första hand skyddsvärda vattendrag i norra Svealand och Norrland, dvs. områden som tidigare varit föremål för utredningar rörande avvägningar mellan bevarande och vattenkraftsutbyggnad. Promemorian omfattar dessutom vissa vattendrag i södra Sverige. I promemorian redovisas sammanlagt 16 älvar och älvsträckor med så stora värden för naturvård, kulturmiljövård, friluftsliv eller fiske att de enligt promemorian bör undantas från vattenkraftsutbyggnad. Det gäller vattenområdena Åbyälven, Malån i Skellefteälven, Sävarån, Nedre Härkan i Indalsälven, Gimån uppströms Leringen-Holmsjön i Ljungan, Voxnan uppströms Vallhaga i Ljusnan, Bräkneån, Fylleån och Kynne älv. Det gäller vidare sju älvsträckor, nämligen i Stora Luleälven sjön Langas och Jaurekaska, Gideälven mellan Stennäs och Björna, Faxälven mellan Edsele och Helgumsjön, Ljungan nedströms Viforsen, Österdalälven mellan Åsens och Väsa kraftverk, Dalälven nedströms Gysinge och Mörrumsån nedströms Fridafors bruk.

Förslag lämnas också om en sådan ändring av vattenlagen att tillåtligheten av vattenföretag som berör undantagna älvar och älvsträckor skall avgöras av regeringen i stället för som för närvarande av vattendomstolen.

Promemorians förslag om vilka ytterligare vattendrag som bör skyddas mot vattenkraftsutbyggnad tillstyrks av flera centrala myndigheter såsom Statens naturvårdsverk, Riksantikvarieämbetet och Fiskeriverket, av flertalet berörda kommuner och länsstyrelser samt av olika intresseorganisationer för naturvård, friluftsliv och fiske. Naturvårdsver-

ket anser att det mot bakgrund av den höga utbyggnadsgraden i våra vattendrag är viktigt att slå vakt om bl.a. natur- och friluftsvärdena i de kvarvarande outbyggda älvarna och älvräckorna. Även sträckor som indirekt är påverkade av uppströms liggande regleringar och befintliga kraftverk kan enligt verket ha så höga skyddsvärden att ett skydd enligt naturresurslagen är motiverat. I det följande (avsnitt 5) lämnar jag för varje vattendrag, som jag föreslår skall undantas från vattenkraftsutbyggnad, en närmare redovisning av remissynpunkter och mina överväganden. De kommuner som jämfört rapportens förslag med sina egna överväganden i den översiktliga mark- och vattenplaneringen finner som regel en god överensstämmelse. Promemorians förslag avvisas, i sin helhet eller beträffande enskilda vattendrag, av Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK), kraftföretagen, berörda regleringsföretag och fallrättsägare. Enligt dessa instanser lämnas i promemorian en ensidig beskrivning av bevarandebudet. NUTEK anför att avvägningar om vilket intresse som skall ges företräde bör göras först efter det att man kunnat bedöma konsekvenserna från samhällsekonomisk synpunkt för alternativen bevarande eller exploatering. Invändningar framförs vidare mot att promemorieförslaget omfattar vattendrag vilka berörs av projekt i vattenkraftplanen eller där ansökningar lämnats in för prövning enligt vattenlagen. Beträffande några vattendrag finns invändningar från vissa berörda kommuner.

För egen del konstaterar jag att promemorians förslag om vilka ytterligare vattendrag som bör skyddas mot vattenkraftsutbyggnad överlag har fått ett brett stöd hos berörda kommuner och länsstyrelser. Även myndigheter och organisationer inom naturvårds-, kulturmiljövårds-, friluftslivs- och fiskeområdena stödjer förslagen.

Utöver promemorians förslag tar flera remissinstanser upp ytterligare vattenområden och älvräckor som bör skyddas. Som framgår i det följande (avsnitt 7) avser jag att ta initiativ till ett fortsatt inventeringsarbete där remissvaren på den aktuella promemorian bör utgöra en av utgångspunkterna. Med några undantag bör promemorians förslag om skydd för ytterligare vattendrag läggas till grund för den nu aktuella ändringen av lagtexten i naturresurslagen.

För Gideälven och Jaurekaska med sjön Langas i Stora Luleälven finns ärendenhängiggjorda om prövning enligt vattenlagen för utbyggnad respektive ändrade vattenhushållningsbestämmelser. Enligt hittills tillämpade principer, vilka jag föreslår skall gälla även i förevarande lagstiftningsärende, skall ärendenhängiggjorda hos vattendomstol avgöras mot bakgrund av de vid tiden för ansökan gällande bestämmelserna i vattenlagen och naturresurslagen. Ett förbud mot vattenkraftsutbyggnad i nämnda vatten skulle alltså inte påverka utgången av dessförinnanhängiggjorda ärenden. Jag finner det då vara en lämplig ordning att inte nu behandla frågan om skydd enligt naturresurslagen för Jaurekaska och Gideälven.

Beträffande älvräckan vid Brunnsberg i Österdalälven finner jag att den är relativt kort och redan starkt påverkad av vattenkraftsutbyggnad, bl.a. genom korttidsreglering av uppströms liggande vattenmagasin. Jag

anser mot bakgrund härav att älvsträckan inte bör omfattas av bestämmelserna i 3 kap. 6 § NRL.

Övriga i promemorian upptagna älvar och älvsträckor bör skyddas mot vattenkraftsutbyggnad enligt 3 kap. 6 § naturresurslagen. Det innebär att vissa projekt i vattenkraftplanen inte blir aktuella att genomföra. Beroende på utbyggnadens utformning rör det sig tillsammans om 0,2 - 0,3 TWh/år som undandras vattenkraftplanen.

NUTEK, liksom flera kraftbolag, fallrättsinnehavare och regleringsföretag, anser som jag tidigare nämnt att vattendrag som berörs av projekt som är förtecknade i vattenkraftplanen inte nu bör föras till bestämmelserna i 3 kap. 6 § naturresurslagen. För egen del vill jag erinra om att riksdagens beslut att skydda Råneälven, Edänge i Mellanljusnan, Ammerån, och Emån (bet. 1986/87:BoU3, rskr. 1986/87:34, bet. 1987/88:BoU15, rskr. 1987/88:272, bet. 1989/90:BoU17, rskr. 1989/90:214, bet. 1990/91:BoU18, rskr. 1990/91:342) har inneburit att projekt i vattenkraftplanen omfattande ca 0,7 TWh/år inte har kunnat genomföras. Det kan därför inte sägas vara något principiellt nytt att undanta älvar och älvsträckor som är upptagna i planen.

4 Nationalälvar

Mitt förslag: De fyra största outbyggda älvarna skall kallas nationalälvar.

Skälen för mitt förslag: Från naturvårds- och bevarandesynpunkt utgör Torneälven, Kalixälven, Piteälven och Vindelälven en del av vårt nationella arv. Dessa älvar bör därför ges en särskild plats bland de älvar som redan är skyddade mot vattenkraftsutbyggnad. Jag anser med hänsyn härtill att de fortsättningsvis bör benämnas nationalälvar. Detta bör framgå av 3 kap. 6 § naturresurslagen. Någon saklig skillnad i skyddet mot vattenkraftsutbyggnad jämfört med övriga skyddade vattendrag innebär förslaget dock inte.

5 Utökat älvskydd

Jag övergår nu till att redovisa mina förslag i fråga om de ytterligare älvar och älvsträckor som bör skyddas enligt 3 kap. 6 § naturresurslagen och skälen för detta. De älvar som jag avser är Åbyälven, Malån i Skellefteälven, Sävarån, Nedre Härkan i Indalsälven, Gimån uppströms Holmsjön i Ljungan, Voxnan uppströms Vallhaga i Ljusnan, Bräkneån, Mörrumsån, Fylleån och Enningdalsälven i vilken Kynne älv är en del. En motsvarande föreskrift bör likaledes föras in för följande älvsträckor, nämligen Faxälven mellan Edsele och Helgumsjön i Ångermanälven, Ljungan nedströms Viforsen och Dalälven nedströms Gysinge. Den närmare avgränsningen framgår av det följande.

Mitt förslag: Åbyälven i sin helhet bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Arvidsjaurs kommun och Svenska Samernas Riksförbund* tillstyrker förslaget eller har inget att erinra mot det.

Länsstyrelsen i Norrbottens län samt *Piteå* och *Skellefteå kommuner*, som avstyrker förslaget, anser att det vore fel att lagligen formulera sig så att vattenkraften inte går att bygga ut i Åbyälven. Man borde istället ange vilka värden som oundgängligen skall lämnas orörda. I det fall en utbyggnad skulle klara dessa krav borde den vara tillåten. *Skellefteå kommun* konstaterar vidare att den nu planerade utbyggnaden innebär ett mycket mer begränsat ingrepp i naturmiljön i älven än tidigare diskuterade alternativ som utnyttjar större delar av den möjliga energiproduktionen. Åbyälven har enligt kommunen mycket ofta problem i samband med isavgångarna på våren. Detta kan i viss mån förbättras med en sådan försiktig reglering. *Båkab Energi AB, Skellefteälvens vattenregleringsföretag* och *Skellefteå Kraft AB* avstyrker förslaget. *Skellefteå Kraft AB* anser att det inte går att påvisa en utbyggnads inverkan på skyddsvärdena eftersom projektens utformning inte är fastställd.

Båkab Energi AB, som har intressen i älven tillsammans med *Skellefteå Kraft AB*, påpekar att älven visserligen inte ingår i vattenkraftplanen men likväl har visat sig vara värdefull från utbyggnadssynpunkt. Projektering av vissa anläggningar pågår.

Skellefteälvens vattenregleringsföretag påpekar att de områden som är intressanta att reglera eller bygga ut ligger uppströms den befintliga kraftstationen i Hednäs. Det innebär att cirka halva älven skulle lämnas orörd även vid en utbyggnad. En utbyggnad eller reglering uppströms Hednäs skulle dessutom överensstämma med önskemålen från boende i området samt kunna utföras utan större miljöintrång.

Skälen för mitt förslag: Åbyälven tillhör de mindre av de s.k. skogsälvarna och rinner upp ca 2 mil norr om Arvidsjaur. I sitt nedre lopp är älven sjöfattig och utan större sidovattendrag. Älven är här brantare än någon annan norrländsk älv.

Åbyälven är hittills obetydligt utbyggd. En äldre kraftstation finns vid Hednäs ca tre mil uppströms utloppet i Bottenviken. Tillstånd i vattendom finns för ombyggnad av kraftstationen. Ombyggnaden skulle innebära ett ökat vatten- och fallhöjdsutnyttjande. Olika alternativ för utbyggnad på andra håll i älven har redovisats under årens lopp. En utbyggnad genom reglering av sjön Östra Kikkejaur samt kraftstationer vid Klubbfors och Krokfors har projekterats men ansökningar föreligger för närvarande inte. Årsproduktionen genom projekt uppströms Hednäs har beräknats till 40 GWh/år. Åbyälven finns dock inte med i vattenkraftplanen med hänsyn till den höga kostnaden för utbyggnad.

Några riksintressen för naturvård, friluftsliv eller kulturmiljövård finns inte redovisade för älven, men betydande värden finns ändå både vad avser flora, fauna och geologi. Utter förekommer på flera ställen. Åbyälven är en av de få älvar där utsättning av laxyngel med stammar från andra vatten varit mycket begränsad. Åbyälvens lax har därför ett mycket högt skyddsvärde vilket särskilt framhålls av Fiskeriverket. Undersökningar på senare år visar också en god reproduktion i älven vilken ytterligare förbättras när åtgärder vidtas för att fisk skall kunna passera Hednäs kraftstation. Fiskeriverket bedömer att älvens kapacitet för fiskreproduktion härigenom kommer att fördubblas. Även för renskötseln har Åbyälven stor betydelse. Viktiga vinterbeten ligger nära älven och goda beten erbjuds också vid renflyttningar.

Jag gör den bedömningen att Åbyälven har framträdande värden av flera slag vilket ställer den i klass med många av de vattendrag som anges som riksintressanta för naturvård och friluftsliv. Inte minst är dess relativa orördhet av stor betydelse. Jag tillmäter vidare älven stor betydelse för naturlig laxreproduktion. Vattenkraftsutbyggnad av den omfattning som planeras torde vara svårförenlig med ett bevarande av dessa värden. Någon vidare utbyggnad av Åbyälven bör därför inte ske.

5.2 Malån

Mitt förslag: Malån i sin helhet bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Norsjö, Malå och Sorsele kommuner* samt *Svenska Samernas Riksförbund* tillstyrker förslaget. Kommunernas bestämda uppfattning är att Malån bör skyddas mot vattenkraftsutbyggnad. *Norsjö* och *Malå kommuner* anser att förslaget överensstämmer med kommunernas uppfattning om den framtida användningen av Malån. *Sorsele kommun* anser att utredarens bedömning att Malån bör skyddas är välmotiverad. *Norsjö kommun* påpekar att det i kommunens översiktsplan har införts restriktioner för användningen av mark i anslutning till Malån. *Svenska Samernas Riksförbund* framhåller även rennäringens intressen som stöd för skydd av ån. *Skellefteälvens Vattenregleringsföretag*, som avstyrker förslaget, påpekar att Malån med källsjöar tidigare utförligt har behandlats av vattendomstolen men att givet tillstånd inte utnyttjades av ekonomiska skäl. Med förändrade ekonomiska förhållanden kan dock en vattenkraftsutbyggnad bli intressant.

Skälen för mitt förslag: Malån är Skellefteälvens största biflöde. Malåns avrinningsområde är rikt på sjöar. Dess lopp har i allmänhet ringa lutning och en stor del av fallet i ån är koncentrerat till sträckan mellan Strömfors och Storfors, ca en mil nedanför Malå.

Malån är tidigare flottningsreglerad men inte utnyttjad för kraftproduktion. Någon utbyggnad i Malån finns inte med bland projekten i vatten-

kraftplanen, och något aktuellt projekt har heller inte redovisats i remissomgången. Prop. 1992/93:80

Hela ån är av riksintresse för naturvården på grund av en varierad geologi, en artrik flora och värdefull fauna. Ån är bl.a. ett viktigt vatten för utter. Ån är vidare värdefull från rekreationssynpunkt. Fornlämningar finns på flera platser. För det lokala och regionala fisket har ån stor betydelse eftersom förutsättningarna för fiske i huvudälven starkt förändrats till följd av omfattande vattenkraftsutbyggnad. Länsstyrelsen i Västerbottens län påpekar att i Malåns största biflöde finns storvuxen öring som är nedströmslekande. På grund av kraftverksutbyggnader torde det enligt Länsstyrelsen endast finnas kvar ett fåtal sådana bestånd.

Jag gör den bedömningen att Malån representerar ett orört bivattendrag av betydande storlek med starka bevarandebestånd och där huvudvattendraget Skellefteälven är helt utbyggt för vattenkraftsändamål. Berörda kommuner har också tydligt givit uttryck för ett starkt intresse av att skydda älven.

5.3 Sävarån

Mitt förslag: Sävarån i sin helhet bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemorieförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Umeå och Vindelns kommuner samt Svenska Samernas Riksförbund* tillstyrker förslaget. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* påpekar att längs sträckan mellan Sävar och mynningen i havet har utbildats en för svenska förhållanden närmast unik natur av våtmarker och översvämningsskogar som hyser ett rikt djurliv. Vattenregleringar i ån skulle enligt Länsstyrelsen innebära att området förlorade sin särprägel. *Fiskeriverket* påpekar att det är särskilt intressant att åns bestånd av lax förefaller att vara anpassat till förhållandevis surt vatten. *Svenska Samernas Riksförbund* framhåller rennäringens intressen som stöd för skydd av Sävarån.

Några invändningar mot skydd av Sävarån har inte redovisats.

Skälen för mitt förslag: Sävarån tillhör de mindre skogsälvarna och har bevarat sin karaktär av outbyggt vatten. I vattensystemet finns vitt skilda vattenmiljöer, från näringsfattiga sjöar i källområdet till näringsrika miljöer längre nedströms.

I Sävarån finns numera inga kraftverk. Sedan tidigare, då flottning bedrevs i ån, finns dock ett stort antal dammar i sjöutloppen. Återställningsarbeten har senare utförts. I vattenkraftplanen finns inga projekt som rör Sävarån. Några aktuella utbyggnadsprojekt har heller inte redovisats.

Ån är i sin helhet av riksintresse för naturvården. Stora delar av ån har vildmarkskaraktär med en rik fauna. Viktiga rastlokaler för flyttfåglar finns i och i anslutning till ån. Sävarån är också mycket värdefull från

5.4 Meåforsen i Faxälven

Mitt förslag: I Faxälven bör älvsträckan mellan Edsele kraftverk och Helgumsjön undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Västernorrlands län* och *Sollefteå kommun* tillstyrker förslaget. *Sollefteå kommun* påpekar att man sedan länge har velat skydda de värden som finns i denna innehållsrika del av Faxälven. *Fiskeriverket* anger att sträckan visserligen är relativt kort men att dess värde från fiskesympunkt ändå är stort. *Båkab Energi AB*, som avstyrker förslaget, anser att många av de skyddsvärden som beskrivs i rapporten inte kommer att påverkas av en utbyggnad.

Skälen för mitt förslag: Faxälven, som är den södra grenen i Ångermanälvsystemet, rinner upp i Norge och förenar sig med huvudälven nära Sollefteå. Faxälven är utbyggd så när som på en ca 22 km lång sträcka där Meåforsen är belägen. Älvens fall på sträckan är i huvudsak koncentrerad till den ca 2 km långa Meåforsen. Älvsträckan mellan Edsele och Helgumsjön är dessutom den sista utbyggda delen i hela Ångermanälvsystemet med undantag för källflödena. Meåforsen ingår i den av riksdagen godtagna planen för vattenkraftsutbyggnad. Enligt planen ger en utbyggnad 42 GWh/år. Någon ansökan om utbyggnad föreligger dock inte.

Topografin i området har stor variation och landskapet ger en ovanligt klar bild av äldalens utvecklingshistoria med få motsvarigheter i vårt land. Älvsträckan har klassats som riksintressant för naturvård och friluftsliv. I Helgumsjön finns ett välutvecklat delta. Meåforsens bestånd av harr bedöms vara av stort fiskeribiologiskt värde. Älven är en klassisk lokal för bäver. I älven finns även utter. Länsstyrelsen i Västernorrlands län har beslutat inrätta ett naturreservat som innefattar Meåforsen. Länsstyrelsens beslut har överklagats av ett kraftbolag och enskilda fastighetsägare.

Vattenkrafttillgångarna i Västernorrlands län är i det närmaste helt utbyggda. Sollefteå kommun har i sin översiktsplan understrukt att bygdens älvar undergått en nästan total omvandling. Kvarvarande utbyggda älvsträckor har därför enligt min mening ett betydande värde för att säkerställa bl.a. den genetiska variationen i naturen. Vattenflödet i Meåforsen är visserligen reglerat, men stora naturvärden finns ändå kvar. Skäl för att undanta en älvsträcka är, som jag inledningsvis har redovisat, att flera bevarandevärden medverkar till att göra älvsträckan skyddsvärd från nationell synpunkt. De höga och skiftande bevarandevärden som är knutna till denna del av Faxälven anser jag väl motiverar att sträckan undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Båkab Energi AB anför att det är olämpligt att den rensade och således artificiella delen av älven närmast nedströms Edsele kraftverk skulle ingå i en skyddad del av älven, bl.a. med hänsyn till att rensningsåtgärder kan behöva upprepas. Själv bedömer jag att åtgärder som behövs för att klara driften vid anläggningen inte hindras genom det föreslagna skyddet.

5.5 Nedre Härkan

Mitt förslag: Den tidigare undantagna delen av Härkan uppströms Hotagen bör kompletteras så att älven i sin helhet undantas från ytterligare vattenkraftsutbyggnad.

Promemorieförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Jämtlands län, Krokoms och Östersunds kommuner samt Svenska Samernas Riksförbund* tillstyrker förslaget. *Krokoms kommun* påpekar att områdesbestämmelser håller på att tas fram för Härkan vid Edsforsen. Området avses användas för friluftsliv, turism och fritidsfiske. Enligt *Länsstyrelsen i Jämtlands län* är Nedre Härkan ett av de sista kvarvarande strömvattnen av någon storlek i Östersundsregionen. Antalet besökare är stort och från sportfiskesympunkt är älven av mycket stort intresse. *Fiskeriverket* anger att förslaget är i linje med vad som tidigare har framförts av fiskeintressena. *Svenska Samernas Riksförbund* framhåller rennäringens intressen som stöd för skydd av Nedre Härkan. *Båkab Energi AB*, som avstyrker förslaget, anger att projektet Edsoxforsen i Härkan är väl genomarbetat med möjlighet till många alternativa utformningar och hänsynstaganden till bevarand-intressena. Att undanta den utbyggda sträckan vid Näsaforsen och Högfors strider enligt bolaget mot hittillsvarande praxis där inriktningen har varit att undanta av vattenkraftsbyggnad opåverkade älvar och älvsträckor och istället prioritera effektivisering m.m. i älvsträckor som redan är påverkade. Bolaget föreslår att en helt ny bedömning av älvar och älvsträckor i centrala Jämtland görs innefattande även de i dag skyddade Nedre Långan, Rörströmsälven m.fl. vattendrag.

Skälen för mitt förslag: Härkan är Indalsälvens största biflöde och mynnar i huvudälven ca 2,5 mil nedströms Storsjön. Nedre Härkan utgör den outbyggda sträckan från Sandvikssjön till Huse där Högfors kraftverk nederst i älven dämmer en kort sträcka av älven. Därutöver finns ytterligare tre kraftverk i älven, varav två i den tidigare undantagna delen av Härkan.

Den redan gjorda kraftutbyggnaden i Härkan påverkar i viss utsträckning vattenförhållandena i älven. I biflödet Rörvattenån, som avvattnar fjällområdet, finns två kraftverk, Stensjöfallet och Kvarnfallet, samt regleringsmagasinet Stora Stensjön. Sjön Hotagen är reglerad med 3,5 m amplitud. Mellan sjöarna Ockern och Sandvikssjön är fallhöjden utbyggd i Näsaforsens kraftverk. Nederst i Härkan finns som nämnts Högfors kraftverk. Den totala regleringsgraden i nedre Härkan är förhållandevis låg, ca 12 %. I vattenkraftplanen redovisas tre projekt i nedre Härkan. Av dessa är

utbyggnaden vid Högfors genomförd. För de två övriga, Hotagsströmmen och Edsoxforsen, med en beräknad energiproduktion om 40 resp. 73 GWh/år, har inte några ansökningar om utbyggnad lämnats in till vattendomstolen.

Nedre Hårkan är av riksintresse för naturvården. Den kalkrika berggrunden i åns omgivning har utgör en viktig förutsättning för den artrika florin. Hårkans dalgång har sedan länge varit befolkad. Ett fångstgropssystem längs en 15 km lång sträcka har klassats som riksintressant för kulturmiljövården. Fisktillgången i Hårkan är god. Öring och harr har reproduktions- och uppväxtområden i älven. Öringen kan bli mycket storvuxen. Hårkans värde för friluftslivet är påtagligt. Nedre delen av älven ligger inom Östersunds närområde. Hårkan bedöms ha ett högt framtida värde för rekreation och friluftsliv. Hårkans övre del är sedan tidigare undantagen från vidare vattenkraftsutbyggnad enligt 3 kap. 6 § naturresurslagen.

Om älven skyddas i sin helhet kommer den att innehålla fyra kraftverk. Enligt Båkab Energi AB strider det mot hittills tillämpad praxis beträffande vilka vatten som skall skyddas mot vattenkraftsutbyggnad. Som kommentar härtill vill jag erinra om att vattenkraftverk finns i flera redan undantagna vattendrag, bl.a. Piteälven, Ljusnan och Emån. Det bör vidare noteras att regleringsgraden i Hårkan hittills är förhållandevis låg och att betydande bevarandevärden fortfarande finns knutna till älven. Jag anser därför att det inte är något avsteg från tidigare principer att låta älven omfattas av skyddsbestämmelserna. Även om bevarandevärdena inte är lika starka i hela Nedre Hårkan finner jag det rimligt att Hårkan i sin helhet undantas från vidare vattenkraftsutbyggnad.

5.6 Gimån

Mitt förslag: Gimån uppströms Holmsjön bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Jämtlands län* samt *Bräcke* och *Östersunds kommuner* tillstyrker förslaget. *Båkab Energi AB* avstyrker förslaget. Bolaget föreslår att en helt ny bedömning görs av vilka älvar och älvsträckor i centrala Jämtland som skall skyddas, innefattande även i dag skyddade älvar och älvsträckor. I denna bedömning bör även Gimån tas med.

Skälen för mitt förslag: Gimån, som är Ljungans största biflöde, är en skogsälv vilken avvattnar det sjörika området sydöst om Storsjön i Jämtland. I sitt nedre lopp passerar ån två stora reglerade sjöar, Holmsjön och Leringen, innan den via Torpshammars kraftverk når Ljungan. I övrigt är ån opåverkad av vattenkraftsutbyggnad.

Vattenkraftplanen omfattar inte Gimån. Några ansökningar om utbyggnad som berör det nu föreslagna vattenområdet finns inte. Något projekt har heller inte presenterats i remissomgången.

Till vissa delar har området kring Gimån ren vildmarkskaraktär. Ån är dock till stor del lätt åtkomlig från allmänna vägar vilket gör den värdefull för turism och friluftsliv. Gimån har även stora värden från fiskesynpunkt. Strömfiskemöjligheterna är av stort intresset. Med hänsyn härtill är Gimån av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Länsstyrelsen påpekar att Gimån tillsammans med Ammerån representerar de sista utbyggda större vattendragen i östra Jämtland.

5.7 Nedre Ljungan

Mitt förslag: Älvsträckan i Ljungan mellan Viforsen och havet bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemorieförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Västernorrlands län* och *Sundsvalls kommun* tillstyrker förslaget. *Sundsvalls kommun* påpekar att ett skydd är synnerligen välkommet. I den antagna översiktsplanen har kommunen uttryckligen kommenterat att den utbyggda delen av Nedre Ljungan inte skall komma ifråga för utbyggnad. *Länsstyrelsen* påpekar att den helt delar utredarens synpunkter vad gäller behovet av skydd vilket också framgått av tidigare ställningstaganden av länsstyrelsen. *Fiskeriverket* anger att det är av högt fiskeintresse att sträckan ges skydd mot framtida korttidsreglering och utbyggnad.

Någon invändning mot skydd av älvsträckan har inte redovisats.

Skälen för mitt förslag: Nedre Ljungan är den ca 22 km långa sträckan från Viforsens kraftverk till älvens utlopp i Bottenhavet en mil söder om Sundsvall. Från Viforsen har älven ett fall om ca 11 m uppdelat på ett flertal långsluttande forsar och där emellan strömsträckor med snabbt framrinnande vatten. Älven slingrar sig fram djupt nerskuren i en dalgång med bitvis dominerande terrasslandskap som genomkorsas av djupa raviner. Ljungan är i övrigt i stort sett utbyggd med vattenkraftverk och vattenmagasin utom i sina källflöden och mellan sjöarna Havern och Holmsjön. Dessa delar av Ljungan är redan undantagna från vattenkraftsutbyggnad enligt bestämmelserna i 3 kap. 6 § NRL. Den genomgående korttidsreglering som utövas i Ljungans kraftverk återregleras i Viforsen och flödet nedströms forsaren är därför i stort sett opåverkat av korttidsreglering. Nedre Ljungan ingår inte i vattenkraftplanen. Någon utbyggnad är inte heller aktualiserad.

Ljungan är den enda älven i Västernorrlands län med naturlig reproduktion av lax. Nedre Ljungan är också ett viktigt reproduktionsområde för sik, harr, öring och havsöring. Älvsträckan är på grund av det stora fiskeribiologiska värdet, de dramatiska landskapsformerna och de rika botaniska miljöerna med s.k. sydväxtberg i anslutning till älven av riksintresse för naturvården. Även för kulturmiljövärden finns riksintressen, bl.a. od-

lingslandskapet och lämningar från skilda tidsepoker. Älvsträckan är vidare av stort intresse från friluftslivs- och rekreationssynpunkt med hänsyn bl.a. till att den ligger på kort avstånd från Sundsvall.

Med hänsyn till de höga bevarandevärden av skilda slag som finns och älvsträckans mycket stora värde från rekreationssynpunkt på kort avstånd från Norrlands största tätort, anser jag det väl motiverat att Nedre Ljungan undantas från vattenkraftsutbyggnad.

5.8 Voxnan

Mitt förslag: Voxnan uppströms Vallhaga bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelserna i Gävleborgs och Jämtlands län* tillstyrker förslaget. *Ljusdals kommun* tillstyrker förslaget förutsatt att en utbyggnad av ett vattenkraftverk vid Storhamrasjön medges. Kommunen anser att detta projekt endast skulle påverka naturmiljön marginellt och inte spolia intrycket av Voxnan som en orörd vildmarksälv. *Ovandåkers kommun* kan inte tillstyrka förslaget innan det finns ett bättre och allsidigare beslutsunderlag, med en särskild belysning av frågan om dämpning av höga flöden i älven. *Ljusnans Kraft AB* och andra kraftföretag med intressen i Voxnan anser att det inte finns skäl att utvidga skyddet av Voxnan. I stället borde lagen ändras så att nu gällande förbud mot utförande av kraftverk i Hylströmmen upphävs. Som motiv anges bl.a. att det i Hylsjön uppströms Hylströmmen bör skapas ett regleringsmagasin vilket kan användas för dämpning av de häftiga flöden som med jämna mellanrum orsakar allvarliga översvämningar i älvdalen, bl.a. i Edsbyns samhälle.

Skälen för mitt förslag: Voxnan rinner upp i Härjedalen och är Ljusnans största biflöde med en längd av ca 15 mil. Voxnan förenar sig med huvudälven i sjön Varpen strax nedströms Bollnäs.

I älvens nedre del, upp till och med Vallhaga, är fallhöjden utbyggd. Med undantag för ett litet kraftverk vid Storlugnströmmen är Voxnan i övrigt outbyggd och därmed den längsta utbyggda älvsträckan i södra Norrland. Vattenflödena i älven påverkas relativt obetydligt av sjöregleringar i tillrinningsområdet. Riksdagen beslutade efter särskild utredning rörande Voxnan att inga nya projekt i älven skulle ingå i vattenkraftplanen. Senare beslutade riksdagen att föra in Hylströmmen i Voxnan bland de vattenområden som undantas från vattenkraftsutbyggnad enligt bestämmelserna i 3 kap. 6 § naturresurslagen.

Ansökningar om att få bygga ut det befintliga strömkraftverket i Storlugnströmmen och att få bygga ett kraftverk vid Storhamrasjön i ett biflöde till älven har lämnats in till vattendomstolen. Länsstyrelsen i Gävleborgs län har beslutat att övre delen av Voxnan, med undantag för

Voxnan är av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Naturvärdena är till stor del av geologisk art som ger förutsättningar för höga botaniska, zoologiska och rekreativa värden. Enligt Länsstyrelsen i Gävleborgs län har Voxnan ett stort värde som sportfiskeälv och som genbank. Voxna bruk och Voxna herrgård med rika lämningar från bruksepoken i anslutning till älven är av riksintresse för kulturmiljövärden.

Voxnan har stora värden för det rörliga friluftslivet och turismen främst genom tillgång på ett högklassigt fiske och kanotvatten men också genom ståtliga utsikter.

De invändningar mot förslaget att skydda Voxnan mot vattenkraftsutbyggnad som framförs av Ovanåkers kommun och som också påtalas av Ljusnans Kraft AB m.fl. kraftintressenter torde främst ha sin grund i olägenheterna av tidvis höga vattenflöden i älven. Enligt min mening bör de problem som är en följd av älvens varierande flöden kunna avhjälpas på annat sätt än genom vattenkraftsutbyggnad. Jag vill erinra om att 3 kap. 6 § naturresurslagen inte innehåller något förbud mot åtgärder i syfte att minska översvämningar och att vissa sådana åtgärder redan har vidtagits.

Mot bakgrund av vad jag nyss beskrivit anser jag att det nuvarande skyddet för Voxnan bör kompletteras så att den största delen av älvens vattenområde med sina höga bevarandevärden undantas från vattenkraftutbyggnad.

5.9 Nedre Dalälven

Mitt förslag: Den tidigare undantagna sträckan mellan Näs bruk och Gysinge i Dalälven bör kompletteras så att hela sträckan från Näs bruk till älvens utlopp i havet undantas från ytterligare vattenkraftsutbyggnad.

Promemrieförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelserna i Uppsala och Gävleborgs län* samt *Älvkarleby kommun* tillstyrker förslaget. *Gävle kommun* och *Dalälvens vattenregleringsföretag* avstyrker. *Stockholm Energi AB* anför viss erinringar.

Länsstyrelsen i Uppsala län, som alltså ser positivt på förslaget, påpekar att man dock inte har haft invändningar mot ett minikraftverk vid Storgysingen, under förutsättning att det endast utnyttjar överskottsvatten, inte innebär vidare dammutbyggnad och att vattenflödet till Båtforsområdet inte ändras. *Älvkarleby kommun* påpekar att det i den nedersta delen av älven bedrivs ett omfattande sportfiske. Kommunens uttalade målsättning är att t.ex. genom utplantering tillhandahålla ett av Sveriges bästa ädelfiskevatten. Kommunen anser att en eventuell utbyggnad skulle kunna orsaka allvarliga följder. *Gävle kommun* finner det något egendomligt att Nedre Dalälven föreslås skyddas eftersom en ökad reglering av fjärdarna upp-

ströms Söderfors genomförts rätt nyligen och älven nedströms Söderfors är starkt påverkad genom befintliga kraftverk sedan lång tid tillbaka. Älven har onekligen kvar betydande naturvärden, bl.a. Båtforsområdet, men det betyder inte automatiskt att den måste skyddas genom att föras in i naturresurslagen. Tvärtom kan det enligt kommunen synas märkligt att en älvsträcka som är kraftigt utbyggd samtidigt enligt lag skall skyddas mot utbyggnad. *Stockholms Energi AB*, som äger kraftverk inom området, framför att det är av yttersta vikt att genom minsta möjliga miljöpåverkan kunna bibehålla, underhålla och förnya befintliga kraftverk.

Skälen för mitt förslag: Nedre Dalälvens natur är i många avseenden särpräglad. Älvens natur har helt präglats av översvämningarna. Längs stränderna dominerar därför översvämningsskärr och älvängar som är helt beroende av upprepade översvämningar för att inte växa igen. Områden finns av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Enligt bestämmelserna i 3 kap. 6 § NRL är sträckan från Näs bruk till Gysinge undantagen från vattenkraftsutbyggnad.

I vattenkraftplanen redovisas tre projekt i Nedre Dalälven. Dessa projekt är nu fullföljda. Älven är därigenom i relativt hög grad utbyggd.

Jag kan finna ett visst fog för vad Gävle kommun anför om att en så relativt reglerad älvsträcka som det är fråga om inte bör undantas från vattenkraftsutbyggnad. Vad som ändå talar för en utökning av skyddet är områdets mycket speciella karaktär och höga bevarandevärden med avseende på såväl naturvård som friluftsliv och att en ytterligare utbyggnad kan framstå som ett hot mot dessa värden.

5.10 Bräkneån

Mitt förslag: Bräkneån i sin helhet bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Den del av Bräkneån som rinner inom Blekinge län bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelserna i Blekinge och Kronobergs län* samt *Ronneby kommun* tillstyrker förslaget. *Tingsryds kommun* anser att Bräkneån i sin helhet bör skyddas enligt 3 kap. 6 § naturresurslagen.

Skälen för mitt förslag: Bräkneån rinner upp i Kronobergs län och har där huvudsakligen ett lugnt lopp. I närheten av gränsen mot Blekinge län ändras vattendragets karaktär och får ett stritt lopp.

Vad avser möjligt utnyttjande för vattenkraft är det endast Blekingedelen av ån som har lämpliga förutsättningar. Ån är endast i ringa grad utnyttjad för vattenkraft med några små äldre kraftverk. Dammar finns på flera ställen i åns nedre del. Några projekt är inte upptagna i vattenkraftplanen och några ansökningar om utbyggnad finns inte.

Blekingedelen av ån är av riksintresse för naturvård och för friluftsliv med avseende på fritidsfisket. Åns dalgång har stora botaniska och

zoologiska värden. Det förekommer bl.a. rikligt med flodpärlmusslor i ån. Dokumenterade bevarandevärden är knutna främst till Blekingedelen av Bräkneån. Att endast undanta denna del skulle i och för sig uppfylla syftet att bevara stora natur- och kulturvärden. I realiteten torde det emellertid spela mindre roll om Blekingedelen av Bräkneån eller hela ån undantas från vattenkraftsutbyggnad eftersom naturgivna förutsättningar saknas för vattenkraftsutbyggnad inom Kronobergs län. Jag anser det lämpligt att skyddet i så stor utsträckning som möjligt avser hela vattenområden, bl.a. med hänsyn till att även biflöden därigenom kommer att omfattas av skyddet. Därför bör Bräkneån i sin helhet omfattas av skyddsbestämmelserna.

5.11 Mörrumsån

Mitt förslag: Mörrumsån i sin helhet bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Mörrumsån inom Blekinge län bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Blekinge län* samt *Olofströms* och *Karlshamns kommuner* tillstyrker förslaget. Åns stora skyddsvärden från fiskeribiologisk synpunkt framhålls av *Fiskeriverket*. *Länsstyrelsen i Blekinge län* understryker särskilt åns stora betydelse för den naturliga reproduktionen av lax och havsöring. Ett framtida skydd mot vattenkraftsutbyggnad ger enligt *Länsstyrelsen* starkt ökade möjligheter att markant öka arealen för dessa fiskarters naturliga reproduktionsområden. Förutsättningarna att bevara de naturliga fiskstammarnas genvariation blir därmed avsevärt större. Detta är av största vikt för laxbeståndet i Östersjön. *Karlshamns kommun* påpekar att kommunens antagna översiktsplan innehåller beskrivningar och ställningstaganden som överensstämmer med vad som anförs i promemorian. *Tingsryds kommun* anser att Mörrumsån bör skyddas från Bergvik, ca 2 km söder om Fridafors Bruk, till utloppet. Kommunen framhåller att vid en eventuell utbyggnad av vattenkraft i Mörrumsån skall laxens möjligheter till vandring beaktas.

Naturskyddsföreningen, Älvräddarnas samorganisation och *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att ån i sin helhet bör skyddas. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* påpekar att den största delen av Mörrumsåns tillrinningsområde ligger i Kronobergs län och att ån med flera biflöden skulle vara lax- men främst havsöringförande om fisken hade möjligheter att vandra dit. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att skyddet bör utökas till att gälla även områden uppströms Fridafors, där bl.a. Åsnenområdet är av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Detta skulle på sikt bidra till att avsevärt öka Mörrumsåns natur- och rekreationsvärde.

Sydskraft AB, som avstyrker förslaget, påpekar att ett tidigare tillstånd för sammanslagning av kraftverken vid Hemsjö aldrig var kontroversiellt men heller inte utnyttjades.

Skälen för mitt förslag: Mörrumsån är Blekinges största å med ett avrinningsområde som också omfattar en stor del av Kronobergs län, bl.a. sjön Åsnen med omgivning. I Blekinge rinner ån till stora delar i en starkt markerad sprickdal. Närmast havet flackar dalgången ut.

Mörrumsån togs tidigt i anspråk för elproduktion genom att kraftverken Hemsjö nedre och Hemsjö övre anlades. Båda är belägna i Blekinge. Granö kraftstation i Kronobergs län är det största kraftverket i ån. Mellan Hemsjö och Granö finns ett kraftverk i Fridafors. Ytterligare några mindre verk finns i ån på båda sidor om länsgränsen. För Mörrumsån redovisas två projekt i vattenkraftplanen. Båda avser ombyggnad av befintliga verk vid Hemsjö respektive Fridafors. I planen anges dessa kunna ge 35 resp. 17 GWh/år. Planer på ombyggnad av kraftverken i Hemsjö har funnits länge, men har inte genomförts. Ansökningar om prövning enligt vattenlagen föreligger inte.

Det kan konstateras att Mörrumsån är av stor betydelse för Östersjöns totala tillgång på lax och havsöring och den har en mycket högproduktionsförmåga. I dagsläget begränsas dock laxens vandring upp i ån av kraftverken vid Hemsjö. Mörrumsån torde för närvarande vara ett av Europas förnämsta sportfiskevatten. Åsträckan i Blekinge har med hänsyn härtill och till bl.a. geologisk formrikedom och en artrik bottenfauna, som hör till landets atrikaste med många sällsynta arter, bedömts vara av riksintresse för naturvård och friluftsliv. I anslutning till ån finns även områden av riksintresse för kulturmiljövården.

De bevarandevärdena som är knutna till Mörrumsån är alltså mycket betydande. Särskilt gäller det de fiskeribiologiska värdena. De begränsningar som för närvarande finns för den vandrande fisken bör inte vara avgörande för avgränsningen av vad som för framtiden bör undantas från vattenkraftsutbyggnad. Jag anser därför att hela Mörrumsåns vattenområde bör omfattas av skyddet.

5.12 Fylleån

Mitt förslag: Fylleån i sin helhet bör undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Promemoriaförslaget: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelsen i Hallands län* liksom *Ljunby och Halmstads kommuner* samt *lokala fiske- och naturvårdsorganisationer* tillstyrker förslaget. *Fiskeriverket* framhåller åns stora skyddsvärden från fiskeribiologisk synpunkt. *Länsstyrelsen i Hallands län* anser att ett permanent skydd för outbyggda älvar och älvsträckor med atlantlax från samhällelig synpunkt är en nödvändighet. Några invändningar har inte anförts mot förslaget.

Skälen för mitt förslag: Fylleån rinner upp på Sydsvenska höglandets branta västsida och mynnar strax söder om Halmstad. Åns längd är ca 5 mil. Ån utnyttjas inte för vattenkraft och några utbyggnadsprojekt finns

inte. Ån har på många sätt en orörd karaktär med goda förutsättningar för ett varierat friluftsliv. Riksintressen för naturvård och friluftsliv är knutna till ån. Ett tiotal smärre naturreservat finns, de flesta längs Simlångsdalen. Ån hyser en av de få ursprungliga stammarna av lax i denna del av landet. Reproduktionen sker i åns nedre delar upp till Marbäck där fisken möter naturliga vandringshinder. Halmstads kommun har under en följd av år initierat en rad fiskevårdsåtgärder vilka ingår i en långsiktig plan för Fylleån. Också i övrigt är faunan rik och varierad. Nordiska ministerrådet har i sin rapport (Miljörapport 1990:11) Nordiska Vassdrag - vern og inngrep tagit upp Fylleån som ett skyddsvärt objekt.

5.13 Enningdalsälven med Kynne älv

Mitt förslag: Den svenska delen av Enningdalsälven, som inbegriper bl.a. Kynne älv, bör undantas från vattenkraftsutbyggnad. Härmed avses ett vattenområde omfattande Enningdalsälven från gränsen till Norge och uppströms liggande sjöar och vattendrag.

Promemoriaförslaget: Överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna: *Fiskeriverket, Länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län och Älvsborgs län, Tanums kommun och Naturskyddsföreningen samt lokala naturvårdsorganisationer* tillstyrker förslaget. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* betonar särskilt att det är vattensystemet i sin helhet som är skyddsvärt bl.a. från hydrologisk synpunkt. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* konstaterar att Kynne älv uppfyller de krav som Nordiska ministerrådet uppställer i sin rapport om skydd av nordiska vattendrag, dvs. vattendraget skall vara i stort sett opåverkat, vara representativt för den geografiska regionen och betecknas som unikt eller säreget. *Dals-Eds kommun* har avstått från att ta ställning till utredningsförslaget. Någon invändning mot skydd av vattenområdet har inte framförts.

Skälen för mitt förslag: Kynne älv i norra Bohuslän är en del av den norsk-svenska Enningdalsälvens vattensystem. Kornsjöarna som avvattnas av Kynne älv ingår i ett relativt stort sjöområde som sträcker sig in i Dalsland och Norge. Från Södra Kornsjön rinner Kynne älv ned till Södra Bullaren. På den ca 13 km långa sträckan mellan sjöarna faller älven 90 m. Utflödet från Norra Bullaresjön heter Enningdalsälven och utgör på en kortare sträcka gränsvatten mellan Sverige och Norge och mynnar i den norska Idefjorden. Älven är helt outnyttjad för vattenkraftsändamål och är därmed en av få av denna storlek i södra Sverige. Olika alternativ för utbyggnad för vattenkraftsändamål i den svenska delen av älven har dock utretts, men några ansökningar om utbyggnad föreligger inte. I vattenkraftplanen redovisas inga projekt beträffande älven.

Älvsystemet har en rik, omväxlande och storslagen natur med höga biologiska och rekreativa värden. I Enningdalsälven och Bullaresjöarna finns bl.a. havsvandrande lax och i Kynne älv en värdefull öringstam. Fågellivet i Bullaredalen är rikt varierat genom de mångformiga miljöerna. Växtligheten varierar från karga marker med barrblandskogar till yppig

lövträdsvegetation. De mångfacetterade kvaliteterna ligger till grund för att Kynne älv och Bullaredalen är av riksintresse för naturvård och friluftsliv och även för kulturmiljövården. Södra Kornsjön är av riksintresse för naturvård. Enningdalsälven och Bullaresjöarna är av stort intresse för fritidsfiske. Enningdalsälven anges i Nordiska ministerrådets tidigare omtalade rapport som skyddsvärd.

Den norska regeringen har i en proposition (St. prp. nr 118) Verneplan IV för vassdrag till Stortinget nyligen föreslagit att den norska delen av Enningdalsälven skall skyddas mot vattenkraftsutbyggnad. Genom skydd av även den svenska delen skulle detta variationsrika vattensystem i sin helhet undantas från utbyggnad.

6 Vattenlagen

Mitt förslag: Vattenlagen ändras så att regeringens rätt att förbehålla sig prövningen av ett vattenföretags tillåtlighet förtydligas.

Promemoriaförslaget: I promemorian föreslås att vattenlagen ändras så att regeringen alltid prövar tillåtligheten av sådana vattenföretag som avses i 3 kap. 6 § tredje stycket naturresurslagen, dvs. vattenföretag som föranleder endast obetydlig miljöpåverkan men som avser älvar eller älvsträckor som skyddas genom naturresurslagen.

Remissinstanserna: Förslaget i promemorian tillstyrks av flera myndigheter och flertalet av de kommuner och länsstyrelser som kommenterat förslaget. *Kammarkollegiet*, *Vattenöverdomstolen* och *övriga vattendomstolar* avvisar promemorians förslag till ändring i vattenlagen såsom onödigt, tidskrävande och kostsam.

Skälen för mitt förslag: I 3 kap. naturresurslagen ges särskilda hushållningsbestämmelser för vissa områden av landet. Utmärkande för dessa områden är att de rymmer natur- och kulturmiljövården av sådant värde att exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd endast om i lagen angivna förutsättningar föreligger.

Skyddet mot vattenkraftsutbyggnad regleras särskilt i 3 kap. 6 § naturresurslagen. Enligt första och andra styckena får vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål inte utföras i de vattenområden och älvsträckor som anges i paragrafen. Om vattenföretaget orsakar endast obetydlig miljöpåverkan, gäller dock inte detta förbud enligt en undantagsregel som framgår av tredje stycket.

Promemorians förslag om ändring av vattenlagen innebär att det alltid bör ankomma på regeringen att pröva sådana vattenföretag som avses i 3 kap. 6 § tredje stycket naturresurslagen, dvs. om det planerade företaget är av sådan art eller omfattning, att den föranleder endast en obetydlig miljöpåverkan. Skälet till att prövningen bör göras av regeringen och inte av vattendomstolarna är enligt promemorian att prövningen inrymmer ett betydande mått av skälighetsöverbäganden. En prövning av regeringen

skulle enligt promemorian skapa en enhetlig bedömning av vad som avses med begreppet obetydlig miljöpåverkan.

För egen del gör jag följande bedömning. I 11 kap. 1 § vattenlagen anges de vattenföretag för vilka regeringen alltid skall pröva tillåtligheten. Utöver dessa vattenföretag kan regeringen enligt 11 kap. 3 § samma lag förbehålla sig rätten till prövning av tillåtligheten av andra vattenföretag, om företaget är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet.

Vid bedömningen av frågan om det är regeringen som alltid skall pröva tillåtligheten enligt undantagsregeln, bör enligt min mening i första hand beaktas de av riksdagen år 1984 fastställda riktlinjerna som innebär att regeringen skall begränsa sin prövning till sådana ärenden som kräver ett ställningstagande av regeringen som politiskt organ.

Den omständigheten att en prövning enligt undantagsregeln inrymmer skälighetsavväganden är enligt min mening inte nog för att generellt överföra prövningen till regeringen. Jag grundar den bedömningen på att det i svensk rättsordning inte är ovanligt att myndigheter och domstolar får göra avvägningar mellan allmänna och enskilda intressen särskilt när det gäller mål eller ärenden som rör rätten att utnyttja en fastighet på visst sätt eller för visst ändamål. Jag delar också den inställning som flera remissinstanser har redovisat, nämligen att en obligatorisk regeringsprövning av alla företag som rör de skyddade älvarna och älvsträckorna skulle innebära att regeringen också skulle belastas med ett antal ärenden av bagatellartad beskaffenhet. Jag är därför inte beredd att föreslå en ändring av vattenlagen på det sätt som har föreslagits i promemorian.

En annan fråga som uppkommit och som också rör vattenlagen är om 11 kap. 3 § vattenlagen tillräckligt klart uttrycker att regeringen med stöd av denna bestämmelse kan förbehålla sig prövningen av ett företag som rör undantagsregeln i 3 kap. 6 § naturresurslagen. Regeringen har enligt 11 kap. 3 § vattenlagen rätt att förbehålla sig prövningen av ett vattenföretag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet. Enligt undantagsregeln i 3 kap. 6 § tredje stycket naturresurslagen gäller inte älvskyddet sådana vattenföretag som förorsakar endast obetydlig miljöpåverkan. Frågan är alltså om ett företag som det sistnämnda kan vara av den beskaffenheten att det omfattas av de i 11 kap. 3 § angivna förutsättningarna för ett förbehåll av regeringen.

Bestämmelsen om att regeringen - utöver det obligatoriska området - kan förbehålla sig rätten till prövning av vattenföretag av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet infördes fr.o.m. den 1 januari 1972 i den tidigare gällande vattenlagen (1918:523). Beträffande vissa sjöar eller vattendrag kan enligt föredragande departementschefen (prop. 1971:106 s. 128) förhållandena vara sådana att praktiskt taget varje företag får anses vara av ingripande beskaffenhet. Bestämmelsen om regeringens rätt att förbehålla sig prövningen har överförs till den nya vattenlagen (prop. 1981/82:30 s. 491).

Mot den bakgrund jag nu har redovisat anser jag det klart att bestämmelsen i 11 kap. 3 § vattenlagen också innefattar den typ av vattenföretag som avses med undantagsregeln. Jag anser dock att bestämmelsen i vattenlagen bör förtydligas.

Man bör kunna räkna med att Kammarkollegiet normalt fäster regeringens uppmärksamhet på de företag som med hänsyn till sina verkningar bör prövas av regeringen. En sådan skyldighet för kollegiet följer också av 1 § vattenrättsförordningen (1983:788). Som en konsekvens av ändringen i vattenlagen bör det av förordningen framgå att Kammarkollegiet skall samråda med Statens naturvårdsverk för att få expertmyndighetens syn på miljöpåverkan av ett vattenföretag som rör undantagna vattenområden och älvsträckor.

7 Behov av ytterligare inventering

Min bedömning: Arbetet att inventera värdefulla vattenområden och älvsträckor bör fortsätta. När kunskaperna om skyddsbehov och motstående intressen ökat bör skydd enligt naturresurslagen övervägas för ytterligare vattenområden och älvsträckor.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser tar upp ytterligare vattenområden och älvsträckor som enligt deras mening bör skyddas enligt naturresurslagen.

Skälen för min bedömning: Flera av de förslag som förs fram i remissvaren rör relativt små vattendrag, korta älvsträckor eller vattendrag som i det närmaste är helt reglerade. Det hindrar inte att det ändå kan finnas betydande bevarandebestånd knutna till dessa vattendrag. Ett exempel är Gullspångsälven med lekomyrådena för naturliga populationer av lax och öring med synnerligen högt bevarandevärde.

Mot den bakgrunden är det nödvändigt att kunskaperna om bevarandevärdena i outbyggda vattendrag ökar. Det gäller i särskilt hög grad för vattendrag i södra Sverige. Därför avser jag att ta initiativ till fortsatt inventering av vattenområden och älvsträckor.

När kunskaperna om skyddsbehov och motstående intressen ökat bör skydd enligt naturresurslagen för ytterligare älvsträckor och vattenområden övervägas. Såsom bl.a. Statens naturvårdsverk och Vattenöverdomstolen påpekat kan dock även andra skyddsinstitut övervägas, t.ex. naturvårdslagen. Vidare erbjuder plan- och bygglagen goda möjligheter för kommunerna att i översiktsplaneringens form ange sina intentioner för hur en avvägning bör göras mellan naturresurslagens hushållningsbestämmelser.

8 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom Miljö- och naturresursdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.,
2. lag om ändring av vattenlagen (1983:291).

Lagförslaget rörande vattenlagen har upprättats i samråd med chefen för Justitiedepartementet. Lagförslagen är av den beskaffenheten att Lagrådets hörande skulle sakna betydelse.

9 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta lagförslagen. Vidare hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anfört i fråga om ytterligare inventering av värdefulla vattenområden och älvsträckor (avsnitt 7).

10 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och de ändamål som föredraganden har hemställt om.

Departementspromemorian (Ds 1992:29)
Utökad älvskydd. Översyn av värdefulla älvar och
älvsträckor med förslag till komplettering av skydd
enligt 3 kap 6 § NRL

Prop. 1992/93:80
Bilaga 1

UTÖKAT ÄLVSKYDD

Översyn av värdefulla älvar och älvsträckor med förslag till komplettering av skydd enligt 3 kap. 6 § NRL

Mitt uppdrag har varit att inventera och översiktligt beskriva förhållandena kring de vattendrag som är av stort värde för naturvård, friluftsliv, kulturminnesvård och fiske och som inte är skyddade mot vattenkraftutbyggnad enligt 3 kap. 6 § NRL.

Sedan jag slutfört detta uppdrag får jag härmed överlämna mitt förslag till sådana älvar och älvsträckor som jag efter granskning funnit mest angeläget att undanta från vattenkraftsutbyggnad.

I riksdagsmotioner, i skrivelser till regeringen, i miljörapport 1990:11 från Nordiska Ministerrådet etc. har initiativ tagits att föreslå skydd för ett antal älvar och älvsträckor. Utöver dessa har jag gjort en granskning av samtliga oskyddade vattendrag eller delar därav till vilka är knutet riksintresse för naturvård, friluftsliv, kulturminnesvård och fiske.

Min rapport innefattar samtidigt en redovisning av vattenkraftintresset och hur berörda vattendrag behandlats i betänkandena (SOU 1974:22) Vattenkraft och miljö – Sehlstedtska utredningen -, (SOU 1976:28) Vattenkraft och miljö 3 – Ekströmska utredningen -, samt i den därefter lämnade propositionen om utbyggnad av vattenkraften. Den aktuella utbyggnadssituationen framgår också av en redogörelse.

I första hand har uppdraget omfattat vattendragen i norra Svealand och Norrland, dvs. de tidigare utredda delarna av landet. Min granskning omfattar därutöver en mera översiktlig översyn av södra Sveriges vattendrag. Jag finner det angeläget att skyddsvärda älvmiljöer även inom dessa delar av landet kan bevaras från vidare utbyggnad, varför mitt förslag bl.a. omfattar fyra syd- och västsvenska åar.

De älvar och älvsträckor som enligt mitt förslag bör skyddas mot vattenkraftsutbyggnad är följande:

Vattenområden:

Åbyälven

I Skellefteälven

Malån

Sävarån

I Indalsälven

Hårkan

I Ljungan

Gimån uppströms Leringen-Holmsjön

I Ljusnan

Voxnan uppströms Vallhaga

Bräkneån

Fylleån

I Enningdalsälven

Kynne älv med Bullaresjöarna

Älvsträckor:

I Luleälven	Sjön Langas och Jaurekaska
I Gideälven	Sträckan mellan Stennäs och Björna
I Ångermanälven	Faxälven mellan Edsele och Helgumsjön
I Ljungan	Sträckan nedströms Viforsen
I Dalälven	Österdalälven, sträckan mellan Åsens och Väsa kraftverk, samt Dalälven mellan Gysinge och havet
I Mörrumsån	Sträckan nedströms Fridafors bruk

Förslaget till komplettering av skyddet för värdefulla älvar och älvsträckor föranleder ändring i 3 kap. 6 § naturresurslagen.

Tredje stycket i paragrafen medger undantag för vattenföretag som orsakar endast obetydlig miljöpåverkan. Jag anser att en sådan ändring bör göras i vattenlagen att tillåtligheten av sådana företag avgörs av regeringen.

Stockholm i mars 1992

Örjan Nyström

Allmän beskrivning

Jaurekaska är en kort (1-2 km) forssträcka mellan sjöarna Langas och Stora Lulevattnet. Detta är den enda outbyggda fallhöjd som finns kvar i Luleälven nedströms högfjällsområdet, där källflödena är skyddade mot vidare utbyggnad enligt 3:6 NRL.

Vattenframrinningen i Jaurekaska är hårt reglerad genom tappningen från de stora sjömagasinen i Akkajaure och Satisjaure. Under vinterperioden framläpps vattnet med korttidsreglering genom Vietas kraftstation, belägen vid Stora Sjöfallet överst i Langas. För att garantera visst lägsta vattenstånd i Langas har Vattenfall anlagt en tröskel i sjöns utlopp. Stora Lulevattnet nedströms forsen är årsreglerad med 3,7 m amplitud varför strömsträckans längd varierar med indämningen.

Övre delen av Langas, nära nog halva sjön, ligger inom Stora Sjöfallets nationalpark. Mellan de riksintressanta stora områden inom Norrbotten som avser naturvård och friluftsintrasse ligger Jaurekaska centralt. På norra sidan når Sjaunja – föreslaget som ny nationalpark ned till sjösystemet och på södra sidan ligger området UltevisSitojauresänkan-Harrejaur. Hela Norrbottens fjällområde utgör riksintresse för friluftslivet. På båda sidor om Jaurekaska möter s.k. obrutet fjällområde.

Skyddsvärden

Jaurekaska-strömmarna håller i stor utsträckning vinteröppet vatten, vilket är av stor betydelse för många sjöfågelarter. Särskilt under våren kan 100-tals sångsvanor uppehålla sig där, ofta under lång tid vid sin flyttning. Tillgången till föda och öppet vatten är avgörande. Havsörn är också vanlig här. Jaurekaska besöks alljämt av utter, idag en av landets mest sällsynta djurarter.

Enligt fiskeriintendenten är Langas den sjö som har störst betydelse för fisket i Stora Luleälven. Ett antal bofasta har här sin huvudsakliga inkomst av fisket, som också är viktig som binäring för renskötande samer i området. Isfiske bedrivs på vårvintern av ett stort antal fritidsfiskare. Fiskutsättning görs av Vattenfall i alla älvsystemets sjöar, men, utom i Langas, gör sig den s.k. regleringseffekten numera gällande genom allmän nedgång i fiskbestånden. För reproduktion av den egna öringstammen är Jaurekaska därför av stort värde så länge lekbottarna bibehålls. Detta är den enda kvarvarande delen av huvudälven med naturliga reproduktionsmöjligheter.

För turism och friluftsliv är Jaurekaska, trots sin begränsade utsträckning, av stort värde. Fisket med tillgång på öring och harr är attraktivt. "Vägen västerut" som passerar Jaurekaska är, särskilt sommartid, ett viktigt trafikstråk som leder in i ett av vårt lands mest besökta högfjällsområden. För naturupplevelsen och landskapsbilden skulle varje utbyggnad här vara starkt negativ.

Ekströmska utredningen har redovisat en utbyggnad i Jaurekaska som ett projekt med årsproduktionen 45 GWh. Det presenterades av Vattenfall i ett sent skede av utredningen och endast i form av en skiss. Någon bedömning av inverkan på omgivningar och motstående intressen kunde inte göras. Älvsträckan ansågs därför inte kunna placeras i utredningens rangordning.

I vattenkraftberedningen har ett projekt redovisats, Langas med produktionen 31 GWh/år, men beredningen tog inte upp detta i sitt förslag. Utbyggnaden ingår inte i den av riksdagen medgivna vattenkraftplanen.

Vattenfall ingav 1982 och 1983 ansökningar om tillstånd att få anlägga regleringsdamm vid Jaurekaska och därmed få reglera Langas, och alternativt en kraftstation i Jaurekaska. Ansökningarna ledde slutgiltigt till ett beslut där regeringen fann de båda ansökta företagen ej tillåtliga.

I en 1990 ingiven ansökan till vattendomstolen begär Vattenfall tillstånd till ändring av de för Langas gällande vattenhushållningsbestämmelserna. Detta skulle innebära en skärpning av korttidsregleringen i Vietas kraftstation så att dygnsvariationerna i Langas nära nog fördubblas, en ökning från 0,27 m till 0,5 m och per vecka en ökning från 0,7 m till 1,0 m. Allvarliga och förvärrade skador kan befaras uppkomma bl.a. på fiske, isar och kommunikationsmöjligheter på sjön. Förbindelsen över Langas till Svenska Turistföreningens fjällstation Saltoluokta utgör en del av Kungleden med stor betydelse för fjällturismen i Sverige. Fjällstationen är öppen även vintertid. Regleringen avses ske inom de tidigare fastställda regleringsgränserna. Domstolen har ännu inte avkunnat dom i ärendet.

Motion

I fp-motion Bo 523 (1991/92) hemställs att riksdagen beslutar om sådan ändring av NRL att Luleälven sträckan mellan Vietas och Stora Lulevattnet skyddas.

Egna synpunkter

Trots all påverkan genom vattenregleringen i älven finns beaktansvärda naturvärden kvar som talar för att Jaurekaskaforsen bör garanteras ett skydd mot utbyggnad. Som enda återstående strömsträcka längs Luleälven kan Jaurekaska anses utgöra en ekologisk brygga som binder samman de stora fjäll- och skogsområden vars skyddsintresse NRL avser att försäkra. Denna del av älven har en viktig roll som refugium för att bibehålla något av den ursprungliga älvens biologiska funktion. Inte minst gäller detta betydelsen för reproduktionen av de egna öringsstammarna som är viktiga för Langas och Stora Lulevattnet. Det gäller också utterförekomsten som bör ses mot bakgrunden av Sveriges åtaganden i samband med undertecknandet av Bernkonventionen.

Det av Vattenfall sökta tillståndet om ändring av regleringsbestämmelserna för Langas kan befaras medföra ytterligare stora skador i sjön, och sannolikt också i Jaurekaska.

Det kan ifrågasättas om ett skydd enligt NRL i Luleälven skall avse endast

Jaurekaskaforsen, eller som i ovannämnda motion föreslås, sträckan från Vietas till Stora Lulevattnet. Mycket talar för det senare förslaget som innebär ett förebyggande av nya stora skador som ev. också kan drabba Jaurekaska. Jag vill förorda det senare alternativet. Ett ytterligare intrång i Stora Sjöfallets nationalpark torde för övrigt förutsätta medgivande av riksdagen.

Prop. 1992/93:80
Bilaga 1

Åbyälven

Några riksintressen för naturvård, friluftsliv eller kulturminnesvård har inte angivits för Åbyälven.

Allmän beskrivning

Åbyälven, som tillhör de mindre av skogsälvarna (tillrinningsområde 1 300 km²), rinner upp ca 2 mil norr om Arvidsjaur. I den övre delen finns sjöarna Vuotner, Lauker och Östra Kikkejaur. Älven nedströms är sjöfattig, utan större sidovattendrag och rinner delvis nära norr om Byskeälven. Den är i sitt nedre lopp brantare än någon annan norrländsk älv och når högsta kustlinjen mindre än 5 mil från kusten. Först där, vid Klubbforsen, möter odlad jord i någon omfattning och längre ned är den för norrländska förhållanden tämligen rik.

Skyddsvärden

Övre delen av Åbyälven hyser många naturvetenskapliga värden, bl.a. intressanta moränområden. Floran är artrik. Vid en inventering invid älven inom Arvidsjaur påträffades 248 arter (länsstyrelsen i BD-län 1977). Även den nedre delen av dalgången uppvisar på många ställen en intressant flora, bl.a. förekommer tibast.

Flera för den högre faunan betydelsefulla våtmarker finns längs älven. Utter förekommer på flera ställen. Säkra observationer har noterats vid älvens övre del och vid Klubbfors. Under de senaste åren har utter iakttagits även vid Åbyn.

Åbyälven hyser en god bäverstam som för närvarande sprider sig. Även bisam påträffas längs älven. Flodpärlmussla finns på flera ställen, rikligast i älvens nedre delar.

Älven är mycket rik på forssträckor och har i långa avsnitt ren vildmarks-karaktär, som gör att den har högt värde för fritidsfisket. Fiskarterna domineras av harr, men där finns också havsöring, lax och netting (nejonöga) som går upp i älven och i dess nedre del har goda naturliga reproduktionsbottnar. Laxbeståndet är av intresse även från genetisk synpunkt genom att laxen anpassat sig till ett så litet vattendrag med dess speciella miljöbetingelser. Åbyälven är en av de få älvar där utsättning med laxyngel av andra stammar varit mycket begränsad och där den genetiska effekten på den ursprungliga laxen anses vara försumbar. Åbyälvens lax har därför ett mycket högt skyddsvärde. Senare års elfisken visar på mycket goda tätheter av laxungar jämfört med andra laxälvar.

Domänverket har vidtagit en hel del fiskevårdande åtgärder, och i viss ut-

sträckning har också goda naturliga reproduktionsförhållanden återskapats genom flottledsrestaureringar i älven.

Särskilt övre delen av Åbyälven är av stort värde för det rörliga friluftslivet. Goda möjligheter erbjuds för kanotsport med sjöar, sel och lätt paddlade strömsträckor.

För renskötseln har Åbyälven stor betydelse. Viktiga vinterbeten ligger nära älven, som också erbjuder goda beten i samband med flyttningarna. Genom skogsbrukets åtgärder har renskötseln vintertid i hög grad försvårats och en utbyggnad av älven skulle ytterligare kunna begränsa renskötselns möjligheter i älvdalen.

Arkeologiska undersökningar längs älven och särskilt kring Östra Kikkejaur visar att älven och sjöarna varit viktiga bosättningsområden redan i forntiden. Äldre samisk kultur uppträder här inom samma område som fångstkulturen och representeras genom talrika lämningar. Ett stort antal boplatser av stenålderskaraktär har registrerats, men även gravar från vikingatiden. Rikligt med äldre samiska lämningar har också påträffats. Utbyggnadsfrågans tidigare behandling

Till Ekströmska utredningen redovisades en relativt långtgående utbyggnad, 6 kraftstationer, som med ett stort regleringsmagasin i Östra Kikkejaur skulle ge ca 230 GWh/år. Med hänsyn till de relativt höga naturvärden som noterats och att utbyggnaden därför skulle innebära påtagliga skador placerades Åbyälven i klass 3b.

Den utbyggnad som redovisas till Vattenkraftberedningen är 9 kraftstationer med en sammanlagd produktion av 86 GWh/år. Beredningen har hänfört projektet till klass B och inte tagit upp någon utbyggnad av Åbyälven i sitt förslag. Några projekt i Åbyälven förekommer inte heller i den av riksdagen medgivna vattenkraftplanen.

Planerad utbyggnad

Åbyälven är hittills obetydligt utbyggd. En äldre kraftstation finns vid Hednäs. Kraftintresset i älven företräds av Skellefte Kraft, som planerar utbyggnad av älven. Enligt tillstånd i vattendom kommer en ombyggnad av Hednäs kraftstation att snart påbörjas, innebärande ett ökat vatten- och fallhöjdsutnyttjande. I samband härmed anläggs en fisktrappa som möjliggör att laxen kan passera till älvens övre delar. Skellefte Kraft planerar närmast att begära tillstånd till reglering av Östra Kikkejaur, som med ca 2 m amplitud ger ett magasin om 30 Mm³. Dämningen skulle skulle begränsas till den högsta nivå som gällde för tidigare flottsreglering.

De fallutbyggnader som nu planeras är kraftstationer vid Klubbfors (42 m fallhöjd) och Krokfors (20 m fallhöjd). Årsproduktionen med utnyttjande av regleringen i Östra Kikkejaur beräknas ge 40 GWh. Kraftbolaget avser att inrätta fiskväg förbi kraftstationerna och att lämna Åbyälven nedströms Hednäs till havet utan utbyggnad.

Motioner

I fp-motionen Bo 523 (1991/92) hemställs att riksdagen beslutar om sådan ändring av NRL att Åbyälven skyddas.

Egna synpunkter

Åbyälven har framträdande värden av skilda slag vilket ställer den i klass med många av de vattendrag som anges som riksintresse för naturvård och friluftsliv. Inte minst har dess orördhet stor betydelse. Förekomsten av utter bör särskilt beaktas. Min bedömning är att värdet av föreslagen utbyggnad inte står i rimlig proportion till de natur- och även kulturminnesvärden som älven representerar. Mitt förslag är därför att Åbyälven bör ingå bland de vattenområden som är skyddade enligt 3:6 NRL.

Malån

Område av riksintresse för naturvård, AC-län nr N29.

Allmän beskrivning

Malån är Skellefteälvens största biflöde (tillrinningsområde 1 829 km²). Ett flertal mindre åar i områdets övre del förenar sig till Malån och Skeppträskån som flyter samman nära lappmarksgränsen, mellan Malå och Norsjö. Malån är rik på sjöar. Mest betydande är Malåträsk och Stora Skeppträsk i övre delen, och längre ned Mensträsket, Stora Kvammarn och Norsjön. Malån mynnar i Skellefteälven vid Svansele strax nedan Vargfors kraftstation. Ån är tidigare flottningsreglerad, men ej utnyttjad för kraftproduktion. Dess lopp har i allmänhet ringa lutning och en stor del av fallet är koncentrerad till Strömfors-Storforsen, ca en mil nedan Malå.

Berggrunden i Malåns omgivningar är variationsrik med ett centralt stråk med malmförekomster. I Norsjötrakten har de finkorniga moränerna gynnat uppkomsten av ett leende odlingslandskap som är ovanligt i inlandet. Vid Storforsen har ån skurit ut en kanjon. Sträckan närmast utflödet i Skellefteälven omges av ett stort randfält, Fromheden. Detta deltakomplex är uppbyggt till en nivå strax under HK (högsta kustlinjen).

Skyddsvärden

Berggrunden har en gynnsam effekt på vegetationen längs ån med en artrik flora. Brakved och orkidéer förekommer, pors är inte ovanlig. Särskilt nämns Malåträsket med sandstränder, omfattande vassområden och en kalkgynnad flora.

En stor biotopvariation, främst kring sjöarna, gynnar också faunan. Malån såväl som Skeppträskån är ett viktigt uttervatten, och hyser även ett växande bäverbestånd. Malån har bestånd av öring, harr och sik. Skeppträskån har stor öring, harr och nejonöga. Kräftor har inplanterats och flodpärlmusslor förekommer. För det lokala och regionala fisket har dessa vatten stor betydelse till följd av Skellefteälvens hårda reglering.

Malån är värdefull även från rekreationssynpunkt. Kanotledsbeskrivningar finns för de båda åarna.

Malåträsket är såsom en av Norrlands boplatsrikaste sjöar av stort kulturhistoriskt värde. Särskilt i åns övre del finns talrika samiska lämningar och

även stenåldersboplatser. I Norsjö centralort, bebyggd redan på 1500-talet, har rika fynd gjorts från sten-, brons- och järnåldern.

Prop. 1992/93:80
Bilaga 1

Utbyggnadsfrågans tidigare behandling

I Ekströmska utredningen redogörs för relativt omfattande utbyggnadsplaner med flera stora sjömagasin och en serie kraftverk nedanför Malåträsk. Ett alternativt utnyttjande av kraftresursen innebär överledning från ett stort regleringsmagasin vid Ol-Ersselet till Vargfors dämningssområde.

Utredningen konstaterade beträffande båda utbyggnadsalternativen att de skulle förutsätta relativt omfattande ingrepp. Bcvarandevärdena var jämna och relativt höga. I valet mellan klasserna 3b och 2 valde utredningsmannen med viss tvekan den lägre klassen.

Till vattenkraftsberedningen finns projekt redovisade som dock inte tas upp i beredningens förslag. Någon utbyggnad i Malån finns heller inte bland projekten i riksdagens vattenkraftplan.

Fallhöjdsägare är Vattenfall och Skellefte Kraft som inte aviserat några utbyggnadsplaner i Malån.

Egna synpunkter

Malån representerar ett orört bivattendrag av betydande storlek där huvudvattendraget Skellefteälven är fullständigt utbyggt och hårt reglerat. Ån har rika naturvärden som motiverar att den anges som ett riksintresse för naturvården. Några utbyggnadsanspråk förefaller för närvarande inte vara riktade mot åns energiresurs. Det finns enligt min bedömning goda skäl att Malån i sin helhet ingår i förteckningen på de vattenområden som är skyddade enligt 3:6 NRL.

Sävarån

Område av riksintresse för naturvård, AC-län nr N73.

Allmän beskrivning

Sävarån tillhör de mindre skogsälvarna (avrinningsområde 1 165 km²). Källområdet utgörs av ett sjörikt myrområde strax öster om Vindelälven vid Åmsele. Från Lill-Sävarträsket 7 mil från kusten har ån ett brantare lopp med strömmar och forsar omväxlande med sel. Den mynnar i Kvarken nära Umeå. Jordbruksbygd förekommer främst vid Botsmark, Gravmark, Bullmark och Sävar. I Sävarån finns numera inga kraftverk. Sedan tidigare då flottning bedrevs i ån finns ett stort antal dammar i sjöutloppen. Efterbehandling har senare utförts genom att stenistor borttagits, sidogrenar öppnats, stenmassor återförts till strömfåran etc.

Skyddsvärden

Av områden med geomorfologiskt intresse kan pekas på ett vidsträckt dödisområde strax ovan HK, i småbruten moränterräng vars svackor är upp-

fyllda med sjöar och småmyrar. Nära utloppet omges ån av ett av landets bäst utvecklade drumlinlandskap. Värdefulla bildningar finns också på sträckan Gravmark-Bullmark.

Från ekologisk synpunkt utgör hela vattensystemet ett viktigt forskningsområde som exempel på en skogsälv med varierad vattenkemi och därav följande olikheter i växt- och djurliv. Här finns en rik provkarta på vatten från näringsfattiga sjöar i källområdet till de näringsrika miljöerna längre ner. Vid Ekträsk finner man bl.a. den sällsynta sjöranunkeln och klibbal som anses ha levt kvar från Ancylustiden. Många intressanta växtlokaler finns längre ned längs ån med särpräglad flora, t.ex. i djupt nedskurna raviner med yppig lövvegetation. Nedströms Sävar finns lokaler med bl.a. grönskära och brunskära, gul svärdsilja och skogssäv.

Till stora delar har ån en vildmarkskaraktär och den har en rik fauna. En fast rådjursstam förekommer och bävern är spridd längs hela ån. För fågellivet finns många goda rastlokaler, t.ex. vid Botsmarksträsket. Nedströms Sävar rastar stora flockar av tranor och sångsvan vid sin flyttning.

I ån finns lokala bestånd av kräftor och flodpärlmusslor. Sävarån har ett värdefullt fiske upp till Storsävarträsk. Fiskevårdande åtgärder har utförts, och fritidsfisket har snabbt expanderat.

Sävarån är mycket värdefullt från rekreationssynpunkt, inte minst genom sitt läge i Umeåtrakten. Bl.a. är ån en uppskattad kanotled.

Utbyggnadsfrågans behandling

Ekströmska utredningen konstaterar att några konkreta planer på utbyggnad inte presenterats. Från kraftintressets sida har man bedömt det möjligt att utvinna ca 200 GWh/år i älven. Sävarån har betydelse för friluftslivet och är välbelägen i förhållande till Umeå. Beträffande övriga bevarandevärden rådde viss osäkerhet. I valet mellan klass 3a och 2 valde man att placera älven i den senare klassen.

Till vattenkraftberedningen redovisades ett stort antal kraftverk (10 st) av Skellefte Kraft. Totalt skulle 180 GWh/år kunna utvinnas, men till relativt höga kostnader. I beredningens förslag till plan för vattenkraftutbyggnad upptas inte Sävarån, och några projekt har heller inte förts fram i den av riksdagen medgivna vattenkraftplanen.

Egna synpunkter

Sävarån tillhör de mindre skogsälvar som bevarat sin karaktär som outbyggt vatten. Dess naturvärden är av riksintresse. Älvens belägenhet nära Umeå ger den särskilda värden som lätt tillgängligt område för ekologiskt inriktad forskning och som fritidsområde med möjligheter för många människor till rika naturupplevelser. Ett väl motiverat skyddsintresse talar enligt min mening för att Sävarån bör tillhöra de vattenområden som åtnjuter skydd enligt 3:6 NRL.

Område av riksintresse för naturvärden i Y-län, nr N29 samt i AC-län nr N92. Områdena avser Gideälven mellan Stennäs och Björna kraftverk.

Allmän beskrivning

Gideälven är en av de största norrländska skogsälvarna. Den rinner upp i Södra Lappland några mil öster om Vilhelmina och 20 mil från Bottenhavet där den mynnar vid Husum. De största tillflödena är Flärkån, Lägstaån och Hemlingån. Tillrinningsområdet är relativt sjöfattigt. De naturliga variationerna i vattenflödet har därför varit stora. Tillkomsten av ett stort regleringsmagasin, Skinnmuddselet, skapat genom överdämning av ett 27 km² stort myrområde strax väster om Fredrika, har i hög grad utjämnat dessa. I utloppsdammen har samtidigt anlagts ett kraftverk benämnt Stennäs. Det flöde som tappas till älven är starkt reducerat (4,5 m³/s) under våren-sommaren då magasinet fylls.

Gideälven mellan kraftverken Stennäs och Björna, en 6 mil lång sträcka, på vilken älven faller 106 m, är till större delen outbyggd. På sträckans nedre del ligger ett äldre kraftverk, Gammelby. Från Björna är älvens fall ned till havet, 144 m, fullt utbyggt i fyra kraftverk (Björna, Gideå, Gidböle och Gideåbacken).

Skyddsvärden

Det dominerande naturvårdsintresset för Gideälven är idag koncentrerat till de outbyggda älvpartierna uppströms Björna, och består i älvens orörda karaktär med särskilda inslag av geovetenskapliga och faunistiska värden. Trots negativa effekter från Skinnmuddselets reglering har älven här behållit höga naturvärden.

På de övre delarna av sträckan dominerar stränderna av skogsmark. Först vid Nyliden och Hemling möter ett mera öppet jordbrukslandskap. Älvens omgivningar präglas av den mäktiga Gideälvsåsen som följer vattnet från Stor-Tällvattnet, ofta med nipformationer. Vid Aspsele och vid Flärkåns utflöde i älven återfinns två stora isälvsdeltan. Särskilt Lockstafältet, länets mest intressanta s.k. HK-delta, uppvisar en rik variation av fluviala bildningar från istidens sista skede.

Botaniskt anses Gideälven som helhet vara tämligen artfattig. Den dominerande berggrunden inom den här aktuella älvsträckan består av svårvitrad Revsundsgranit, varför lokaler av växtgeografiskt intresse förekommer sparsamt. Den artrikaste och frodigaste vegetationen återfinns längs forsarnas storblockiga moränstränder.

Faunistiskt intressant är älvsträckan dels genom förekomst av utter, dels finns här ett strömlökande harrbestånd, som av Fiskeristyrelsen anges vara av stort genetiskt intresse. Även flodpärlmussla – som mer frekvent förekommer i Hemlingsån – har påvisats i älven. Goda bestånd av öring förekommer upp till Stora Tällvattnet och i biflödena. I lugnvattnen finns sik, abborre och gädda. Fritidsfiske, och i sjöarna husbehovsfiske, bedrivs efter hela älvsträckan.

Till Ekströmska utredningen redovisades i stort sett den utbyggnad som nu är genomförd. Därutöver fanns en planerad utbyggnad uppströms Björnafallet som skulle ge 40 GWh/år. Utredningen fann att älven värderats högt från olika bevarandesynpunkter men utan någon utpräglad toppvärdering. Fortsatt utbyggnad skulle ge ett relativt stort energitillskott med god lönsamhet. Gideälven var därför en av de skogsälvar som i första hand kunde komma i fråga och den placerades därför i klass 2.

Vattenkraftberedningen behandlade projekten Skinnmuddselet och Stennäs kraftverk samt uppströms Björnafallet där en utbyggnad avses ge en produktion av 100 GWh/år. Angående Skinnmuddselet uttalar beredningen att "miljöproblem i samband med detta projekt kan bli betydande". Den redovisades i klass B i beredningens plan.

Utbyggnaden i Gideälven ingår i den nu aktuella vattenkraftplanen som godtagits av riksdagen. Älvsträckan är därför av riksintresse också från energiproduktionssynpunkt, enligt 2:8 NRL.

Aktuell utbyggnad

Fallhöjden i Gideälven disponeras av Gidekraft AB (Graningeverken) som ingivit ansökningar avseende utbyggnad av hela älvsträckan. Fallhöjden nedströms Gammelby kraftverk (37,5 m) byggs enligt ansökan 1988 ut i tre kraftverk. Ett alternativt förslag, benämnt Hemlings kraftverk, ingavs 1990 och avser utbyggnad av samma fallhöjd i ett verk med en 4 km lång tunnel. Viss minimitappning i älven förutsätts.

Under 1991 har ytterligare fyra ansökningar ingivits till vattendomstolen. De avser en fullständig utbyggnad av Gideälven med fyra kraftverk mellan Stennäs och Gammelby, totalt med 63 m fall.

Den planerade utbyggnaden har mött starkt motstånd från en stor majoritet av lokalbefolkningen. Örnköldsviks kommun, länsstyrelsen i Väster-norrlands län och Naturvårdsverket har i yttranden till vattendomstolen beslutat motsätta sig tillstånd till utbyggnaden. Ett viktigt motiv härtill är förekomsten av de sällsynta och skyddsvärda djurarterna utter, flodpärlmussla och strömlökande harr. En samrådsgrupp för Hemlingsforsarna, tillsatt på uppdrag av Gidekraft AB och Örnköldsviks kommun för att belysa konflikten mellan de båda riksintressena, har efter undersökning funnit att en utbyggnad inte är förenlig med långsiktigt bevarande av de tre nämnda arterna. Naturvårdsverket har i yttranden till Kammarkollegiet bl.a. hänvisat till Sveriges ansvar genom undertecknandet av Bernkonventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter.

Även Fiskeriverket har klassat älvsträckan som riksintressant främst med hänsyn till den genetiskt värdefulla harrstammen. Av den anledningen motsätter sig också Fiskeriverket bifall till utbyggnaden, såväl i Hemlingsforsen som de fyra kraftverken på övre delen av älvsträckan.

Kammarkollegiet har anmält ärendena till regeringen och begärt att regeringen med stöd av 11 kap 3 § vattenlagen skall förbehålla sig att pröva tillåtligheten av de ansökta företagen.

Motioner

I två fp-motioner, Bo 518 och Bo 523 (1991/92), hemställs om att riksdagen beslutar om en sådan ändring av 3:6 NRL att Gideälven uppströms Björna kraftverk undantas från vattenkraftutbyggnad.

Egna synpunkter

Ett långtgående utnyttjande av älvens produktionskapacitet utgör för Grängeverken ett ekonomiskt intresse och är samtidigt ett riksintresse från utbyggnadssynpunkt. Detta ställs emot ortsbefolkningens vilja att leva kvar i sin hembygd på de villkor som den outbyggda älven ger. Härtill kommer att älven i denna del äger naturvärden som är av riksintresse. Vid avgörandet av fråga om tillstånd till utbyggnaden torde en prövning erfordras med utgångspunkt från såväl 2:10 NRL som Bernkonventionen och vattenlagen. Enligt min mening är ett bevarande av Gideälven i dess outbyggda tillstånd det ändamål som på lång sikt bäst främjar en god hushållning med naturresurserna. Jag föreslår därför att sträckan från Stennäs kraftstation till övre gränsen för dämningen från Björna kraftverk bör ingå bland de älvsträckor som åtnjuter skydd enligt 3:6 NRL.

Meåforsen i Faxälven

Område för riksintresse för naturvård i Y-län, nr N10 och för friluftsliv nr F1.

Allmän beskrivning

Faxälven, den södra grenen i Ångermanälvsystemet, rinner upp i Norge nordväst om Gäddede, passerar Ströms Vattudal varifrån den 12 mil längre ned i sydostlig riktning förenar sig med Ångermanälven nära Sollefteå. Älven är i sin helhet utbyggd med kraftstationer utom den ca 22 km långa älvsträcka där Meåforsen är belägen. Denna fria del av Faxälven börjar nedströms utloppskanalen från Edsele kraftverk och ansluter i sin nedre till Helgumsjön. Där får älven ett meandrande lopp och övergår i ett vidsträckt delta. Helgumsjön är en långsträckt sjö med odlad bygd på båda sidor. Forse kraftverk 5 km längre ned utövar reglering av Helgumsjön. På sträckan närmast mynningen faller älven mer än 100 m på 15 km och fallet tillgodogörs i kraftstationerna Forse (20 m) och Hjalta (82 m).

Skyddsvärden

Älvsträckan mellan Edsele och Helgumsjön är den sista outbyggda delen i hela Ångermanälvsystemet med undantag för dess källflöden som är fredade enligt 3:6 NRL. Vattenflödet är visserligen reglerat men till stor del består ändå märkliga naturvärden, vilka också utgör grunden för älvens betydelse för friluftsliv.

Älvasnittet är en dalgång som vid inlandsisens avsmältning fyllts av sediment under havets nivå. Genom älvens eroderande verksamhet har landska-

pet utformats då landet höjt sig och därefter genom fortlöpande processer. Topografin har stor variation med erosionsbrantar, terrasser, nipor, raviner, grusåsar etc., men också mer ovanliga formationer såsom deltabildningen vid utloppet i Helgumsjön. Landskapet ger en ovanligt klar bild av älvdalens utvecklingshistoria med få motsvarigheter i vårt land.

Älvens fall på sträckan, ca 4 m, är i huvudsak koncentrerat till Meåforsen med en längd av 2 km. Längs västra sidan av älven följer Faxälvsåsen med hög och brant skogklädd älvbrink. Östra sidan består av en eroderad slänt med skogklädda nipor och raviner. Dalgången företer en rik växling mellan oppodlad småbrukarbygd, tallmoar och barrskogsslutningar.

Meåforsen huser ett gott bestånd av öring och strömstationär harr och är av stort lokalt fiskeintresse. Särskilt älvens harrbestånd bedöms av Fiskeriverket äga ett högt fiskeribiologiskt – genetiskt värde och kan användas som genbank vid fiskodlingsbehov av denna harrtyp. Tillgången betecknas av Fiskeriverket som ett riksintresse.

Längs älvsträckan har utter regelbundet observerats. Älven utgör också en klassisk lokal för bävern, som återinplanterades i Faxälven på 1920-talet efter att ha varit försvunnen från vårt land i 50 år. Den har funnit sig väl tillrätta och spritt sig härifrån över landets norra del. Älvregleringarna har dock vållat djuret svårigheter.

Helgumsjöns delta är ett av landets största insjödeltan, mer än 9 km2 stort, med välutvecklade meanderslingor, s.k. korvsjöar, levéer och erosionsärr. Det befinner sig i ett sent utvecklingsstadium. Kulturpåverkan har tidigare varit stark genom bete och slåtter. Deltat huser ett art- och individrikt fågelliv och är som rastlokal för flyttfågel det viktigaste i länet näst efter de kustnära. Älg, rådjur och bäver förekommer och här finns också viktiga biotoper för utter.

Utbyggnadsfrågans tidigare behandling

I Ekströmska utredningen har Meåforsen placerats i klass 1, dvs. bland sträckor med måttligt bevarandebestånd. Detta projekt ställdes mot det för domstolsprövning vid denna tidpunkt aktuella alternativet att öka dämning och korttidsregleringen i Helgumsjön. Med hänsyn till de allvarliga skador som skulle drabba framför allt sjöns delta och den lilla energivinsten (14 GWh/år) av företaget placerades Helgumsjön i klass 3b. Företaget kom aldrig till genomförande.

Vattenkraftberedningen har tagit med Meåforsen i sitt förslag till utbyggnadsplan och placerat detta projekt i klass B. I den av riksdagen godtagna planen för vattenkraftutbyggnad ingår Meåforsen - och torde därför få betraktas som ett riksintresse för energiproduktion. Enligt planen ger utbyggnaden 42 GWh/år och fallägaren är Graningeverken-Edsele Kraft AB. Någon ansökan om tillstånd till utbyggnad är ännu inte aktuell.

Åtgärder för skydd av området

Länsstyrelsen i Y-län har beslutat inrätta ett naturreservat som innefattar Meåforsen. Beslutet har överklagats av kraftbolaget som anser att en even-

tuell kraftutbyggnad i Meåforsen skall få prövas enligt vattenlagen före ett beslut om inrättande av naturreservat. Naturvårdsverket har i skrivelse till länsstyrelsen uttalat sitt stöd för reservatsbeslutet och anser att Meåforsen bör skyddas med stöd av 3:6 andra stycket NRL. En utbyggnad innebär påtaglig skada av naturmiljön och bör därför enligt naturvårdsverket inte få företas.

Motion

I fp-motion Bo 523 (1991/92) hemställs att riksdagen beslutar om en sådan ändring av NRL att Meåforsen i Faxälven skyddas.

Mina synpunkter

Älvsträckans värdering som riksintresse för naturvård och friluftsliv bygger på ett utredningsunderlag som bara i begränsad omfattning fanns tillgängligt för Ekströmska utredningen. Bl.a. har landets utbyggda vattenkraft under de senaste 15 åren inte obetydligt ökat. Exempelvis räknar man med att 95 % av vattenkrafttillgångarna i Västernorrlands län nu är utbyggda. Sollefteå kommun har understrukit i sin översiktsplan att bygdens naturliga vattenmiljöer vad gäller älvarna undergått nästan total omvandling. Så gott som allt forsande vatten har tystnat och fisket starkt försämrats. Det anges att sträckan Edsele-Helgumsjön bör undantas från vattenkraftutbyggnad.

Situationen kan i viss mån te sig komplicerad. Frågan om avsättande av naturreservat är ännu inte avgjord. De båda riksintressena som avser skydd resp utbyggnad skall prövas mot varandra enligt 2:10 NRL. Tillstånd till utbyggnad skall prövas enligt vattenlagen. Ett bärkraftigt beslut om skydd såsom naturreservat torde innebära att de senare prövningarna inte kommer att ske.

Utän att ta ställning till den formellt korrekta behandlingsgången är min bedömning att Meåforsen, med de höga och mångskiftande naturvärden den företräder, bör vara skyddad från utbyggnad enligt 3:6 NRL. Detta skydd bör enligt min mening avse Faxälven från slutet av utloppskanalen från Edsele kraftverk till och med deltat i Helgumsjön.

Nedre Hårkan

Område av riksintresse för naturvård i Z-län, nr N28, Samt område av riksintresse för kulturminnesvärden nr 37.

Allmän beskrivning

Hårkan, Indalsälvens största biflöde med avrinningsområde 4 026 km², avvattnar i sin övre del Liernes fjällområde i Norge och angränsande fjäll på svenska sidan. Genom ett långsträckt band av sjöar sänker sig Hårkan i sydostlig riktning och mynnar i Indalsälven ca 2,5 mil nedströms Storsjön. Nedre Hårkan – den del som är redovisad som ett riksintresse – utgör den outhygda sträckan från Sandvikssjön till Huse där Högfors kraftverk ne-

derst i älven dämmer en kort sträcka av älven. Hårkan har i denna del ett nästan rakt lopp mot syd-sydost ca 25 km. Nedströms Sandvikssjön bildar Hårkan en relativt brant forssträcka, Edsforsen, varefter följer en, närmare milen, lång flackare älvsträcka. En brantare fors, Oxforsen, avslutar loppet ned mot Högfors dämningssområde.

I sin nedre del rinner Hårkan inom det jämtländska silurområdet, och omgivningarna karaktäriseras av mjuka terrängformer med vidsträckta skogsåsar. Bebyggelsen ligger i höjdlägen ovan älven, vilket bynamnen vittnar om: Husås, Forsåsen, Håggensås.

I södra delen av Sandvikssjön börjar ett stråk av glacialfluviala avlagringar som utan avbrott kan följas längs Hårkan ända ner till Indalsälven. Det förekommer dessutom vidsträckta grusfält längs dalsidorna, särskilt på älvens västra sida. Såväl former som material varierar, med deltaterrasser, åsryggar, kullar och strömrännor, i material från mellansand till grusigt – stenigt och blockigt isälvsmaterial. Stränder av nipkaraktär förekommer längs många avsnitt av älven.

Kraftutbyggnaden i Hårkan påverkar i viss utsträckning vattenregimen i älven. I Rörvattenån som avvattnar fjällområdet väster om Hotagen finns två kraftverk, Stensjöfallet och Kvarnfallet, samt regleringsmagasinet Stora Stensjön (173 Mm³). Hotagen är reglerad med 3,5 m amplitud (147 Mm³). Mellan Ockern och Sandvikssjön är fallhöjden utbyggd i Näsaforsens kraftverk, och nederst i Hårkan ligger Högfors kraftstation. Den totala regleringsgraden är förhållandevis låg, i nedre Hårkan ca 12 %.

Enligt 3:6 NRL är Hårkan uppströms Hotagen (sjön?) skyddad mot vattenkraftutbyggnad.

Skyddsvärden

Silurgrunden sätter sin prägel på Hårkan och dess omgivningar. Hårkan utgör ett limnologiskt intressant vattendrag. Genom naturlig tillförsel av kalk motverkas försurningar, här liksom i Lången och Ammerån. Vattnet har således goda pH-värden och är i övrigt av hög kvalitet. Älven kan därför i framtiden fungera som genbank vid restaurering av andra försurade vattendrag.

Fisktillgången i Hårkan är god med öring och harr som har reproduktions- och uppväxtområden i älven. Öringen kan bli mycket storvuxen. Fisket är helt upplåtet för kortfiske och älven är i sin helhet lätt tillgänglig. Sedan flottningens nedläggning 1969 har omfattande fiskeförbättrande åtgärder utförts, bl.a. genom att återföra stora mängder stenblock till älvfåran. Utsättning sker årligen av framför allt harr uppodlad i Hårkans vattensystem. Fiskeriverket har betecknat nedre Hårkan som område av riksintresse för fritidsfiske.

Från botanisk synpunkt är Hårkan intressant. I myrområden och numera övergivna slåtterängar är ört- och orkidrikedomer påfallande stor. Blod- och ängsnycklar hör till de mer iögonfallande arterna, liksom guckuskon. Den sällsynta brunkullan har några lokaler intill Hårkan. På stränderna förekommer den skyddsvärda och ovanliga jämtlandsmaskrosen ganska rikligt.

Hårkans dalgång har sedan länge varit befolkad. Detta framgår av förekomsten av stenåldersboplatser och täta bestånd av fångstgropssystem på

sand- och grusplatåer längs en 15 km lång älvsträckning. Beståndet omfattar ca 350 fångstgropar enligt Riksantikvarieämbetet, som betecknat denna del av Hårkan som ett riksintresse för kulturminnesvården.

Hårkans värde för friluftslivet är påtagligt. Den viktigaste attraktionen är härvid fisket. Nedre delen av älven ligger inom Östersunds närområde och besöks av många människor. Ett förhållandevis stort antal fritidshus finns i älvens närhet. Hårkan har goda förutsättningar som kanotled, den är lätt-paddlad med få sträckor där bärning måste ske. Tillgång på natursköna rast- och övernattningsplatser gör området attraktivt. Inte minst bedöms Hårkan ha ett högt potentiellt värde för rekreation och friluftsliv, dock under förutsättning att älvens strömsträckor inte blir utbyggda.

Utbyggnadsfrågans tidigare behandling

I Schlstedtska utredningen redovisas två projekt på nedre Hårkan, Edsoxforsen (18 MW) och Högfors, ombyggnad (10 MW). I den slutliga rangordningen placerades Edsoxforsen i klass 3b och i Högfors i klass 2. Motivering är bl.a. beträffande Edsoxforsen, att "projektet medför uppdämning av en lång älvsträcka i den nedre och relativt opåverkade delen av Hårkan. Projektet berör ett område som är av största intresse för fornminnesvården och dessutom är väsentligt att bevara från rekreationssynpunkt". Beträffande Högfors förutsätter utredningsmannen vid sin klassning att tillräcklig minimitappning sker genom kanjonlandskapet nedströms det gamla kraftverket.

I vattenkraftberedningen redovisas tre projekt inom den nedre delen av Hårkan: Hotagsströmmen (40 GWh/år), Edsoxforsen (73 GWh/år) och Högfors (65 GWh/år). Samtliga placerades i klass B i beredningens plan. I den av riksdagen godtagna planen för vattenkraftutbyggnad ingår de tre projekten. De torde därmed få betraktas som riksintressen för energiproduktion.

Av de tre projekten är Högfors numera taget i drift. Beträffande Hotagsströmmen och Edsoxforsen föreligger inte såvitt känt några beslut om utbyggnad från fallägarnas sida.

Motioner

De motioner som ingivits till riksdagen (fp, c, v, mp) avser skydd enligt 3:6 NRL för hela Hårkan.

Mina synpunkter

Det från naturvårdssynpunkt riksintressanta området i Hårkan har begränsats till dess outbyggda nedre del. Ett skydd som omfattar hela Hårkan bör avse älven från och med Hotagssjön till dess utlopp, eftersom den nu undantagna delen ligger uppströms Hotagen. (Det kan te sig oklart om därmed menas Hotagssjön med tillrinnande vattendrag, enbart övre älven Hårkan ned till Hotagen – eller möjligen orten Hotagen). Förslagen i motioner och andra skrivelser torde avse hela älven.

Väljer man att skydda hela Härkan, d.v.s. nedströms Hotagssjön, kommer två kraftverk att inkluderas i området. Man bryter emellertid ingen princip därmed, jämförelse kan göras med Piteälven och det där belägna kraftverket Sikfors eller med Emån. I Härkans undantagna övre del finns för övrigt två kraftverk – om man nu inte med skyddet avsett endast huvudälven som kommer från Norge. Bortser man från att två mindre kraftverk finns i älven nedom Hotagen, så torde värdet av naturvårds- och friluftslivsintresset snarast vara mer mångskiftande och större än enbart i den outbyggda delen. Mitt förslag är att Härkan i sin helhet skall vara skyddad enligt 3:6 NRL.

Gimån

Område av riksintresse för naturvård och friluftsliv i Z-län, nr N92 Gimån och nr F9 Gimån.

Allmän beskrivning

Gimån, Ljungans största biflöde (avrinningsområde 4 231 km²), är en skogsälv som avvattnar det sjörika området sydost om Storsjön i Jämtland. De största sjöarna är Locknesjön och Revsundssjön. Gimån rinner fram omväxlande med forsar och genom större och mindre sjöar. I sitt nedre lopp passerar den två stora, kraftreglerade sjöar: Holmsjön och Leringen, innan den når Ljungan i brant fall som är utbyggt (Torpshammars kraftverk). I övrigt är ån helt opåverkad av vattenkraftutbyggnad.

Gimån ligger inom det sk norrländska bergkullandskapet där berggrunden utgörs av revsundsgranit och ådergnejs. Geomorfologiskt karakteriseras området av rundkulliga urbergshällor och storblockig morän. Nedre hälften av området ligger under högsta kustlinjen. Längs ån finns delvis orörda skogsområden samt natursköna sjö- och älvsträckor. Till vissa delar har Gimåområdet ren vildmarkskaraktär. Det är ändock i huvudsak lätt åtkomligt från allmänna vägar, vilket gör ån värdefull för turism och rörligt friluftsliv.

Naturvärden

Möjligheterna till fiske gör Gimån i hög grad attraktiv. Strömfiskeområdena är spridda till många platser och är riksbekanta. God service och en stor och utvecklade fiskevårdsverksamhet finns. Fiskeristyrelsen har därför ansett att Gimån med hänsyn till fritidsfiske är av riksintresse.

Gimån lämpar sig i stora delar väl som kanotvatten, även om kanoten i vissa svåra partier måste bäras förbi. Vissa biflöden är också attraktiva t ex Sännån.

Tidigare behandling av utbyggnadsfrågan

Ett utnyttjande av åns vattenkraftsresurser har inte behandlats vid den undersökning som gjordes i Schustedtska utredningen. Till vattenkraftberedningen har Båkab redovisat ett antal möjliga fallutnyttjanden, 7 mindre kraftverk, men beredningen fann inte anledning att ta upp en utbyggnad av

Gimån i sitt förslag. Det förekommer heller inte några kraftutbyggnadsprojekt i den av riksdagen godtagna vattenkraftplanen.

Den del av Gimån som utgör område av riksintresse är angiven från Revsundssjön utlopp till Holmsjön.

Mitt förslag

I föreliggande förslag till skydd enligt 3:6 NRL mot vattenkraftutbyggnad bör avses hela Gimån uppströms Holmsjön i åns nedre del.

Nedre Ljungan

Område av riksintresse för naturvård och friluftsliv i Y-län, nr N69 och nr F8, samt för kulturminnesvärden (6908/1565).

Allmän beskrivning

Nedre Ljungan är den ca 22 km långa sträckan från Viforsens kraftverk till älvens utlopp i Bottenhavet en mil söder om Sundsvall. Ljungan är i stort sett utbyggd med kraftverk och vattenmagasin utom i sina källflöden och mellan Havern och Holmsjön. Dessa delar av Ljungan är skyddade enligt 3:6 NRL. Från Viforsen har älven ett naturligt fall på ca 11 m uppdelat på ett flertal långsluttande forsar och däremellan strömsträckor med snabbt framrinnande vatten. Den genomgående korttidsreglering som utövas i Ljungans kraftstationer återregleras i Viforsen, och flödet nedströms ut till havet är därför i stort sett opåverkat av denna reglering. Genom landhöjning och vattnets erosion sker här en levande påverkan på älvens stränder och bottenförhållanden.

Ljungan når havet genom en trång genombrottsdal omgiven av höjder upp till 200-250 m. Älven har i slingrande lopp skurit sig ned i mäktiga sedimentlager då landet höjt sig ur havet. Ett terrasslandskap bevuxet med tallskog, dominerar stränderna, på många ställen brant och med raviner. På älvens norra sida, i övre delen omkring Klingstatjärnen och i den nedre delen vid Nolby, präglas landskapet av öppna jordbruksmarker i vågig terräng. På denna sida som är väl åtkomlig från länsväg finns ett relativt stort antal fritidshus i älvens närhet medan bebyggelsen på södra sidan är mer sparsam till följd av sämre vägnät. Älvens mynningsområde som övertövas och följs åt norr av väg E4 har delvis karaktär av tätbebyggelse med äldre industrimiljö.

Skyddsvärden

Nedre Ljungans outbyggda älvsträcka utgör en numera sällsynt och värdefull naturmiljö med särskild betydelse för fritidsfisket. Dramatiska naturpartier med forsar, nipor, raviner och sydväxtberg ger karaktären av "vildmarks-park" belägen på mindre än en halvtimmes färd från Norrlands största befolkningskoncentration, Sundsvall. Vegetationen i dalgången betingas av dess topografi. Granskog dominerar de högre sluttningarna. På terrasserna och i niporna är växtligheten mer omväxlande. På fuktigare mark återfinns

örtrik barrskog och lövskog. Här växer t.ex. blåsippa, vitsippa, enstaka stormhattar, nässelklocka, kungsljus. Strandvegetationen utgörs oftast av blandskog med tämligen rik flora, t.ex. konvalj.

Ljungan är den enda älv i länet med naturlig reproduktion av lax. Nedre Ljungan är också ett viktigt reproduktionsområde för sik, harr, öring och havsöring. Vid Viforsen har ett centralfiske anlagts för fångst av främst avelslax för konstgjord uppfödning av laxsmolt. Fiskeribiologiskt är älvsträckan enligt Fiskeristyrelsen av riksintresse. Fisket som utövas med 500-1 000 fiskedygn/år, varav en betydande del av utövarna kommer från andra delar av landet, är en central attraktion för områdets friluftsliv och turism. Främst är fisket inriktat på den mera lättfångade havsöringen. Årsfångster är för lax 1 000 kg, öring 4 000 kg, sik 30 000 kg. Tidigare bedrevs även fångst av "nätting" (flodnejonöga), men under senare år har tillgången drastiskt minskat.

Nedre Ljungan tilldrar sig stort intresse från friluftssynpunkt, dels på grund av rika möjligheter till naturupplevelser i form av fiske, kanotning m.m., dels genom dess tillgänglighet mycket nära Sundsvalls tätort. Nedre Ljungan betecknas också som område av riksintresse för kulturminnensvården. På sträckan Kvissle-Nolby-Prästbolet anges bl.a. odlingslandskap med gravfält, tidig medeltida kyrkoruin, lämningar från tiden mellan forntid och medeltid, sannolikt en huvudbygd med stormannabebyggelsen.

Tidigare behandling av utbyggnadsfrågan

I Sehlstedtska utredningen placerades projektet Viforsen i klass 1, d.v.s. bland älvsträckor med måttliga bevarandevärden. Utredningen betonar att det outbyggda älvavsnittet från Viforsen till havet är av mycket stort värde från rekreationssynpunkt, och att ingrepp i denna miljö måste därför betraktas som ytterst allvarligt. Det projekt som presenterats för utredningar, en ny anläggning uppströms det gamla kraftverket, förutsattes dock medföra begränsade ingrepp i miljön, bl.a. med en för fiskeintressena tillfredsställande tappningsplan.

Viforsens nya kraftverk togs i drift i början av 1980-talet. Några planer att härutöver utnyttja nedre Ljungan för kraftproduktion har inte framförts till vattenkraftberedningen eller senare i planen för vattenkraftutbyggnad som medgivits av riksdagen.

Egna synpunkter

De höga bevarandevärden av skilda slag som är knutna till Nedre Ljungan talar för att älven här bör vara skyddad för framtiden från olika slag av exploateringar som kan negativt påverka dess värde. Exempelvis är det angeläget att länsstyrelsens planer att bilda ett naturreservat för området vid Grenforsen snart kan genomföras.

Från vattenkraftintresset representerat av BÅKAB framförs för närvarande inte några utbyggnadsanspråk. Enligt min mening finns det goda skäl för att Ljungan nedströms Viforsen till havet får ingå bland de älvsträckor som åtnjuter skydd enligt 3:6 NRL.

Område av riksintresse för naturvård och friluftsliv i X-län, nr N11 och nr F7, samt område av riksintresse för kulturminnesvård nr K580.

Allmän beskrivning

Voxnan rinner upp i Härjedalen, helt nära gränsen till Hälsingland, där Sik-sjön 355 m.ö.h. utgör älvens källsjö. Voxnan som är Ljusnans största biflöde, har ett avrinningsområde av 3 708 km², en längd av ca 15 mil och mynnar i Ljusnan i sjön Varpen strax nedströms Bollnäs.

I älvens nedre del till och med Vallhaga nära Edsbyn är fallhöjden utbyggd. Med undantag för ett litet kraftverk, Storlugnströmmens kraftverk, är Voxnan i övrigt outbyggd och därmed den längsta outbyggda älvsträckan i södra Norrland. Sjöregleringar i tillrinningsområdet påverkar vattenregimen i älven relativt obetydligt.

Övre Voxnan rinner fram genom en dalgång av mäktiga dimensioner där omgivande berg når 150-250 m över dalbotten. Loppet följer en nästan rak, tektoniskt bestämd linje i en serie smala sjöar med obetydlig fall. På den följande 6 mil långa sträckan som avslutas med Hylströmmen sänker sig älven 145 m och bildar ett stort antal forsar och fall, varav Hylströmmen med 23 m är det största. Vid denna nivå möter Voxnan högsta kustlinjen och är längre ned i huvudsak lugnflytande.

Vid inlandsisens avsmältning avsattes stora mängder isälvsmaterial, både på land och i den 7 mil långa havsvik som sträckte sig in mot det område där Hylströmmen nu rinner. Längs hela området kan Voxnanåsen följas, långa sträckor som en skarpt avsatta getryggsås, på några ställen vidgar den sig till åsnät med talrika dödisgropar. Nedströms Hylströmmen bildades omfattande deltan där de finkorniga sedimenten delvis omlagrats av vinden. Flygsandfält förekommer vid Voxnakröken. Uppströms Hylströmmen där isälvsmaterialet avsatts på land har på båda sidor om älven bildats omfattande s.k. sandurfält, lagrade i flacka, kilometerbredda bankar genomdragna av strömrännor i flätade mönster, s.k. braided river. Längs de nedre lugnflytande partierna bildar Voxnan ett välutvecklat och ännu aktivt meanderlopp med levande nipor, korvsjöar och rörliga sandbankar.

Skyddsvärden

En stor del av naturvärdena i den outbyggda delen av Voxnandalen är av geovetenskaplig art. De utgör också förutsättningar för de höga botaniska, zoologiska och rekreativa värdena.

Voxnan omges av barrskog, på isälvavlagringarna oftast lavtallskog. Flacka deltan och sandurfält intas i hög grad av myrmarker.

Den relativt opåverkade naturliga flödesregimen gynnar en välutvecklad zonerings av en artrik strandvegetation. Vid inventering av den outbyggda älven har inte mindre än 322 kärlväxter noterats. Flera sällsynta eller skyddsvärda arter ingår, t.ex. mandelpil, klotgräs, skuggviol, fågelstarr. Nedströms Rullbosjön passerar älven område med rikare bergarter (Losformationen) vilket skapat förutsättning för ett ökat antal kalkgynnade växter.

Djurlivet är bristfälligt undersökt. En utterinventering genomförd av Naturhistoriska riksmuseet 1984 har visat att utter förekommer i området kring Hylströmmen och dess biflöden. Detta område har också särskilt goda förutsättningar att bibehålla en livskraftig stam.

I älvens forsrika delar finns goda stammar av öring och harr. Fiskeristyrelsen anser att denna tillgång, som är upplåten för sportfiske, bör betecknas som ett riksintresse, och att särskilt harren representerar en skyddsvärd stam. Den fridlysta flodpärlmusslan förekommer på flera ställen längs älven. Vid en begränsad inventering har också insektsfaunan visat sig intressant.

Älven har goda förutsättningar för "vildmarksturism". Bl.a. är Voxnan med biflöden känd som ett förnämligt kanotvatten – den är en av de tidigast utbyggda kanotlederna i länet. Som friluftsområde är älven emellertid utnyttjad endast i ringa grad. Många av lämningarna efter flottningsepoken har ett kulturhistoriskt värde och är inte sällan berikande för miljön. Vid Voxna ligger Voxna bruk och Voxna herrgård med rika lämningar efter bruksepoken. Bruket är av högt kulturhistoriskt intresse och är angivet som riksintresse för kulturminnesvården.

Utbyggnadsfrågans tidigare behandling Till Sehlstedtska utredningen har inte redovisats några utbyggnadsintressen i Voxnan, och endast älvens nedre del markeras på karta med outhygda älvsträckor. Som översta befintliga kraftverk i älven anges Vallhaga strax uppströms Edsbyn.

I vattenkraftberedningens betänkande redovisades tre projekt i Voxnan uppströms Edsbyn, benämnda Hylströmmen, Vinströmmen och Finnstuga, vilka av beredningen placerats i klass B. Inga av dessa projekt ingick dock i förslaget till plan för vattenkraftutbyggnad. Beredningen upptar också i sitt förslag projektet Runemo under klass objekt. Det anges att projektet förutsätter en reglering av Hylsjön.

I regeringens proposition 1983/84:160 med förslag till utbyggnad av vattenkraften ingick två projekt i Voxnan ovan Edsbyn, benämnda Hylströmmen respektive Hylsjöns reglering. Riksdagen förordade emellertid att frågan om dessa båda projekt skulle övervägas, bl.a. mot inriktningen och omfattningen av vattenkraftutbyggnaden i Gävleborgs län.

I promemorian Ds I 1984:26 "Komplettering av planen för vattenkraftsutbyggnader" fördes på nytt in ett förslag att Hylströmmen med Hylsjöns reglering skulle ingå i planen. I prop. 1984/85:120 ansåg miljö- och energiministern mot bakgrund av remissutfallet på promemorian att det saknades förutsättningar att föra Hylströmmen till planen. Riksdagen följde regeringens förslag. (BoU 1984/85:25, rskr. 364).

I samband med behandlingen av proposition 1985/86:3, "Lag om hushållning med naturresurser m.m." förde riksdagen Hylströmmen till de vattenområden som undantas från vattenkraftutbyggnad enligt 3:6 NRL (BoU 1986/87:3).

Övrigt

Länsstyrelsen i X-län har beslutat att Voxnan med stränder skall skyddas som naturvårdsområde. Förordnandet omfattar övre delen av Voxnan ner till Måndagsfallet med undantag för Storlugn-strömmen där ett mindre

strömkraftverk finns. En ansökan om att få bygga ut kraftverket har givits in till vattendomstolen (1987). Länsstyrelsens beslut har överklagats till regeringen av fallägarna (Hamra kapellag) som vill att beslutet skall undanröjas, och av naturvårdsverket som yrkar att förordnandet också skall avse Storlugnströmmen. Ideella naturvårdsorganisationer stöder naturvårdsverket. Lokalt förefaller det finnas en opinion till förmån för kraftintresset.

Motioner

I ett flertal riksdagsmotioner (fp, c, v, mp) har Voxnan uppströms Edsbyn föreslagits få skydd genom 3:6 NRL.

Mina synpunkter

De bevarandevärden som Voxnans outbyggda del företräder är enligt min bedömning stora och väl dokumenterade. Viss sjöreglering utövas inom älvens tillrinningsområden, men verkningarna därav får anses vara begränsade, vilket exempelvis framgår av strandplanens växtzoner. Vid förekomst av sällsynta och utrotningshotade djuroch växtarter -utter, flodpärlmussla i Voxnan – bör man enligt min mening alltid noga överväga skydd för vattendraget med hänsyn till det ansvar som Bernavtalet kräver.

Andra utbyggnadsintressen som är aktuella för bedömningen än i Storlugnströmmen har inte påvisats. Frågan kvarstår då skydd övervägs för Voxnans övre del i vad mån hänsyn skall tagas till utbyggnadsplanerna i Storlugnet. Denna del kan givetvis undantas – i likhet med den korta mellersta delen i Västerdalälven – om väg för vandringsfisk ordnas förbi kraftverksdammen. Det har också i detta sammanhang nämnts en alternativ utbyggnadsmöjlighet vid sidan av älven, nämligen ett utnyttjande av fallet nedom Storhamrasjön där också regleringsrätten skulle ägas av Kapellaget. En sådan möjlighet bör kunna prövas.

Ett klarläggande bör göras vad avser undantaget av Hylströmmen i Voxnan enligt 3:6 NRL. En logisk tolkning kan vara att därmed avses Voxnan fr.o.m Hylströmmen, eftersom undantaget ingår bland vattenområden som anges i paragrafens första stycke. Uttalande i utskottsbetänkandet (BoU 1986/87:3, sid 34) tyder dock på att just Hylströmmen har avsetts bli undantaget, och därmed bör ses som en älvsträcka bland dem som uppräknas i paragrafens andra stycke. De motioner som inkommit med hemställan om skydd för Voxnan torde bygga på ett sådant antagande.

Mitt förslag är att Voxnan som vattenområde får det skydd som 3 kap. 6 § NRL avser, och att området räknas uppströms från Vallhagas, det översta kraftverkets, dämningområde.

Allmän beskrivning

Den del av Österdalälven inom Älvdalen som här avses är fr.o.m. Åsens kraftverk till Älvdalens kyrkby där dämningen från Väsa kraftverk börjar. På denna 20 km långa sträcka faller älven ca 12 m. Detta är den enda outbyggda delen av Österdalälven mellan Särna och Siljan.

Skyddsintressen

Österdalälven rinner i det berörda avsnittet i en kraftfullt markerad dalgång med omgivande berg uppemot 250 m högre än älven. Berggrunden utgörs av dalagranit med diabas och olika slags porfyrer. Isälvsbildningar i form av lateralterrasser och rullstensåsar förekommer rikligt. Många öar uppbyggda av älvsediment finns i älven. De har en frodig vegetation och utnyttjades tidigare som slåttermarker. Floran på öarna är rik med flera ovanliga arter, liksom även flerstädes i ängs- och hagmarker längs älven. Kung Karls spira, majviva och svarthö tillhör denna flora. Det småskaliga, ännu öppna jordbrukslandskapet kring älven, är av stor betydelse för landskapsbilden. Byarna Åsen och Brunnsberg är högt belägna på norra dalsidan. System av fångstgropar vid älven visar att älvdalen var befolkad redan under stenåldern.

Djurlivet är rikt, med stora mängder häckande sjöfågel. Vid Myckeln finns näringsrika vegetationsfyllda vatten som skapar goda fågelbiotoper. Knölsvan häckar här på sin nordvästligaste lokal i länet.

Säkra iakttagelser av aktuell utterförekomst vid älven har rapporterats. Tidigare inventering som utförts genom Naturhistoriska Riksmuseet har visat att utter finns vid Rotälven.

Österdalälven har på denna sträcka ett mycket värdefullt strömfiske med goda bestånd av harr och öring. Fisket är upplåtet som sportfiske och därmed sammanhängande service och tillgängligheten anges som goda. Fiskeristyrelsen har därför betecknat älven här som riksintressant för fritidsfisket, och riksintresset avser också de skyddsvärda arter och stammar av fiskar som förekommer. Genom kraftverksdammarna hindras numera Siljanslaxens vandringar, men regleringsföretaget ombesörjer viss utplantering av öring i området.

Älvsträckan äger stora värden för det rörliga friluftslivet och turismen, främst genom tillgången på ett högklassigt fiske och lättpaddlat kanotvatten, men också genom visuella upplevelser med ståtliga utsikter och den fritt framflytande älven.

Angränsande områden anges också som riksintressen, för naturvård nr N34 Brunnsberg och nr N37 Rotälven-Rymman-Dyverdalen, samt för friluftslivet F10 Rotälven-Anjosvarden.

Till Schlstedtska utredningen redovisades inte något utbyggnadsprojekt i Österdalälven. Vattenkraftberedningen behandlar emellertid ett projekt benämnt Brunnsberg i Österdalälven med årsproduktionen 65 GWh. I kommentarer till detta projekt sägs att tidigare undersökningar saknas och att miljöeffekterna i stor utsträckning är okända. Mycket tyder på att älvräckan inte hör till de mest skyddsvärda beroende på att Österdalälven i övrigt är utbyggd och att vattenförningen är reglerad från Trängslet. Projektet har dock placerats i klass B.

Projektet har upptagits i den nu gällande vattenkraftplanen som godtagits av riksdagen – och torde därför få betraktas som ett riksintresse från energiproduktionssynpunkt.

Den aktuella utbyggnaden

Sedan början av 1980-talet finns utbyggnadsplaner som avser Brunnsbergs kraftstation. Som fallägare anges Älvdalens jordägare. En stor del av innehavet utgörs av bolagsägd mark vid älven. Dammen med läge nedanför Brunnsberg skulle höja älvens vattenyta ca 8 m vilket innebär överdämning av holmar och stränder, totalt 160 ha. En lokal opinion har vuxit sig stark mot företaget. Någon ansökan till vattendomstolen har inte ingivits.

Egna synpunkter

Österdalälven har på en sträcka av 14 mil bibehållit något av sitt ursprung mellan kyrkbyn i Älvdalen och Åsen, medan resten förvandlats till lugnvatten mellan kraftverksdammar. Riksintressen skall i detta fall mätas mot varandra. Ett tillskott till landets elproduktion på 65 GWh ställs då mot bevarandet av den fritt framrinnande älven (i dom fastställd lägsta tappning är 21 m³/s från Åsens kraftverk) genom en levande bygd där turism och fiske är viktiga för dess befolkning. Förekomst av utter måste beaktas. Som riksintresse för friluftsliv och från allmän fiskesynpunkt är enligt min mening bevarandet av denna del av älven den långsiktiga hushållning som måste ges företräde.

Nedre Dalälven

Område av riksintresse för naturvård och friluftsliv i C-län, nr N5 (Båtforsområdet och nr F1. Område av riksintresse för naturvård och friluftsliv i X-län, nr N96 och F1.

Dalälven mellan Näs bruk och Gysinge är enligt NRL 3 kap. 6 § undantagen från vattenkraftutbyggnad. Den del älven som nu avses är således den nedersta sträckan, från Gysinge till utloppet i Gävlebukten.

Allmän beskrivning

Nedre Dalälvens natur är i många avseenden särpräglad. Den ursprungliga älvfåran genom Sagåns dalgång ned mot Mälardalen utfylldes under den se-

naste inlandsisens avsmältningsskede helt av Badelundaåsens isälvmaterial, vilket tvingade älven att ta ett helt nytt lopp. Den kom att rinna mot nordost över det flacka urbergspeneplanet, där den, i avsaknad av en markerad älvfåra, bildar en rad med grunda, flikiga och öriska sjöar. Nedströms Gysinge ligger Hedesundsjärden-Bramsöfjärden, Untrafjärden och Storfjärden. Sjöarna är förenade genom korta forssträckor som ofta är uppdelade på ett stort antal grenar.

Älven korsas av Enköpings-, Gävle- och Uppsalaåsarna som bildar långsträckta öar och uddar i Dalälvens fjärdar, av helt annan karaktär än de talrika moränöarna. Landskapet äger stor variationsrikedom. Starkt kulturpräglade områden finns liksom urskogsartade områden.

Älvens lopp präglas av sedimentation och uppbyggande processer såsom aktiv bildning av deltan och levéer. Det sker i form av pålagring och erosion som är resultatet av den årliga vårfloden.

Dalälven är en av våra tidigast utbyggda storälvar, den fjärde i ordningen med hänsyn till såväl avrinningsområdets storlek som kraftproduktionen. Nedströms den outbyggda älvsträckan mellan Näs och Gysinge är fallhöjden utnyttjad i kraftverken Söderfors (5 m), Untra (14 m), Lanforsen (10 m) och Älvkarleby (22,5 m).

Skyddsvärden

Dalälvens natur har helt präglats av översvämningarna. Dels har älven genom sedimentation byggt upp nytt land, dels tillförs regelbundet ny näring till nytta för växtligheten. Längs stränderna dominerar därför översvämningsskärr och älvängar som är helt beroende av de upprepade översvämningarna för att inte växa igen.

Genom sitt läge omedelbart söder om den naturliga Norrlandsgränsen är nedre Dalälven ett område där nordliga och sydliga element möts, både i landskap och natur. Ett gynnsamt lokalklimat intill forsområdena och goda näringsförhållanden har skapat förutsättningar för ett stort inslag av ädellövskog och mångenstädes en rik flora och fauna.

I de svårtillgängligare delarna av älven såsom i de förgrenade forsarna och på öarna har skogen undgått avverkning och en naturskog, bitvis ren urskog, har fått leva kvar. Dessa områden fungerar som refugier för växter och djur och uppvisar därför på ett unikt sätt delar av de naturförhållanden som rådde i älven före vattenreglering och moderat skogsbruk.

Det bästa exemplet på sådana landskap är Båtforsområdet, beläget norr om Untra kraftverk. Detta område, ca 2 000 ha, naturreservat, torde höra till det mest skyddsvärda som mellansvensk natur kan uppvisa.

Före Untraverkets tillkomst (1918) utgjorde detta vidsträckt skärgårdsområde mellan Storön och N. Kvarnön Dalälvens huvudgren ned till Storfjärden. Genom spärrdammen mot kraftverket avskars större delen av den kontinuerliga genomrinningen, under det att större flöden kan passera, fylla strömfåror, ge gödning åt älvängar och i viss utsträckning motverka igenväxning. Ökade regleringar i flodområdet har skärpt förhållandena, men en frivillig överenskommelse med fallägaren (Stockholms Stad) torde garantera vissa viktiga förbättringar av de hydrologiska villkoren i området.

Terrängen är småkuperad och blockrik, genomdragen med älvförgreningar med flera forssystem och småfjärdar och mellanliggande moränöar. Strandängar, öar med barr- och lövblandskog, delvis av urskogstyp, hör till landskapsbilden liksom fräken- och vassbevuxna flader. Den största botaniska betydelsen förknippas med Båtfors-områdets urskogsartade ädellövskogspartier, som utgör fragment av de eckdominerade skogar som fanns i nedre Dalälvsområdet före regleringarna. Denna vegetationstyp anses vara en relik, kvarlevande sedan gynnsammare klimatskeden för ca 2000–2500 år sedan. Fältskiktet utgörs av en rik flora med lundväxter såsom lungört, myskmadra, underviol, vårärt och vätterros. På älvängarna förekommer rikligt bl.a. sumpviolen, en eljest sällsynt östeuropeisk art. En rik flora av vedsvampar finns på träd i olika stadier av nedbrytning. Bland mossor och lavar förekommer mycket sällsynta arter.

Djurlivet är på grund av det varierande mosaiklandskapet osedvanligt art- och individrikt. Många märkliga och sällsynta bark- och vedätande insekter förekommer närmast relikartat i urskogspartierna. Samma förutsättningar gynnar ugglor, dagrovfåglar, skogshöns och framför allt hackspettar, som här har sin rikaste förekomst i landet. Samtliga sju svenska arter finns inom området, bl.a. 20-30 par av den akut hotade vitryggiga hackspetten.

Nedre Dalälven är också av Fiskeristyrelsen klassad som riksintressant. Skyddsvärda stammar av lax, havsöring och harr har lek- och uppväxtområden i älven, och avkastningen betecknas som god. Även tillgången på gös, gädda, abborre och sik är god. Som sportfiskevatten har nedre Dalälven högt värde med centralt läge till Gävle, Uppsala, Stockholmsregionen etc., och med väl utvecklad service.

Även i övrigt har nedre Dalälven betydande värden för rekreation och turism, t.ex. för bad, båtsport – särskilt kanot, för skridskofärder, naturstudier, kulturstudier och jakt. Nedre Dalälven från Avesta till Skutskär tillhör de områden enligt NRL 2 § 3 kap. där turismens och rörliga friluftslivets intressen särskilt skall beaktas vid bedömning av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön.

Tidigare behandling av utbyggnadsfrågan

Sehlstedtska utredningen har i nedre Dalälven behandlat projekten Tyttbo och Gysinge som båda slutligt placerades i klass 4. Utom dessa tog utredningen ställning till planerade effektutbyggnader genom ökning av utbyggnadsvattenföreningen i Untra och Älvkarleby kraftverk. Båda placerades i klass 0.

Beträffande tillbyggnaden av Untra konstateras att preciserade planer saknas. Utredaren säger vidare: "Forsområdet genomströmmas för närvarande vid högvattenflöden. Trots den befintliga anläggningen anses området värt att bevara. Det är aktuellt för reservatsbildning. Om en utbyggnad av Untra skulle medföra att genomströmningen vid högvatten reducerades eller upphörde skulle detta innebära ett för naturvärden allvarligt ingrepp."

Vattenkraftberedningen redovisar i sitt förslag till plan projekten Älvkarleby (50 GWh/år) och Söderfors (11 GWh/år). Älvkarleby placerades i klass 0 och Söderfors i klass B. Projektet Söderfors, en minskning av tidigare

fastställd minimitappning förbi kraftverket, avgjordes under den tid beredningen arbetade och kunde ej påverkas av beredningen. Projektet Älvkarleby avsåg utbyggnad med ytterligare ett aggregat.

I den av riksdagen medgivna vattenkraftplanen ingår projekten Söderfors, Älvkarleby rensning och Älvkarleby 6. De båda första projekten är nu tagna i drift och det snare – ett sjätte aggregat i Älvkarleby kraftverk – är under byggnad.

Egna synpunkter

Då sträckan Näs-Gysinge är undantagen från utbyggnad enligt NRL 3 kap. 6 § och planerade utbyggnader i vattenkraftplanen genomförda torde den möjliga utbyggnaden av nedre Dalälven kunna betraktas som avslutad. Älven är i relativt hög grad utbyggd för kraftproduktion. Årsregleringen, d.v.s. omflyttning av vårflöde till vintertappning, är dock till sina verkningar relativt måttliga, delvis beroende på att Västerdalälven är lågt reglerad. Den genomgående korttidsregleringen vid Söderfors medför snabba vattenstånds-förändringar från Hedesundafjärdarna ner till havet. Trots dessa samlade ingrepp i naturmiljön representerar nedre Dalälven alltjämt stora värden för både naturvetenskap och rekreation som gör den i hög grad skyddsvärd.

Ett genomförande av effektutbyggnad i Untra kraftverk som tidigare förts fram till utbyggnadsplaneringen kan alltjämt framstå som ett hot mot Båtforsen-området. Det finns enligt min mening väl grundade skäl att det skydd som enligt NRL 3 kap. 6 § gäller i Dalälven för sträckan mellan Näs bruk och Gysinge får omfattas även älvens nedre del, dvs. från Gysinge till älvens utlopp i Bottenhavet.

Bräkneån

Område av riksintresse för naturvård i K-län, nr N9.

Allmän beskrivning

Bräkneån med ett avrinningsområde om 458 km² har sina översta tillflöden i mosserika områden mellan Rottnen och Åsnen. De samlas till ett sjöområde i trakten av Tingsryd – Hyllen, Fiskestadssjön, Ymsen och Tiken, naturgeografiskt betecknat som sydöstra Smålands skogs- och sjörika slättområde.

Vid utflödet ur sjön Tiken ca 120 m.ö.h., strax norr om länsgränsen mellan Kronobergs och Blekinge län, ändrar Bräkneån karaktär och får ett stritt lopp i en markerad dalgång mot sitt utlopp i Östersjön ca 5 km söder om Bräkne-Hoby. Det är den nedre delen av ån, Blekingedelen, som är av intresse i denna redogörelse.

Bräkneåns dalgång skär ett ca 40 km långt snitt genom mellersta Blekinges skogsbygd, mellanbygd och kustbygd. Åns övre del präglas av de upp till 50 m höga och blockrika sluttningarna med naturskog av gran och björk. I dalbotten ringlar sig ån fram i oftast steniga forsar. Insprängda vid odlingsbar mark ligger spridda smågårdar. Längre ner i mellanbygden dominerar miljön

av en utpräglad mellanblekingsk småbrukarbygd, med småodlingar i kuperad terräng, rik på rösen, med fuktängar och skogsbestånd med stort inslag av ek och avenbok. Ån rinner fram ömsom i lugna djupvattensträckor, ömsom i örrika och steniga forsar.

I söder vidgar sig dalgången och landskapsbilden danas av låglänta åkrar, sluttningar och åkerholmar med ekbestånd, spridda gårdar och den lugnt flytande ån. Ner mot åmynningen präglas landskapet åter av småbrukarbygden med dess ängar, hagmarker och ädellövskogar i kuperad kusttopografi med markerade sprickdalar.

Den sydligaste delen av åns dalgång uppvisar ett påfallande stort antal fornlämningar från järnåldern.

Bräkneån är endast i ringa grad utnyttjad för vattenkraft. I åns nedre del finns på flera ställen dammar för kvarnar, såg och ett par små, äldre elkraftverk. Den brantaste delen av ån, Hjälmfallet ca 16 km från mynningen, torde innebära vandringshinder för fisk; möjligen utgör också Ekforsdammen 4 km längre ned ett sådant hinder.

Skyddsvärden

Bräkneåns dalgång kännetecknas av sitt rika innehåll av såväl typiska som särpräglade och sällsynta landskapselement, särskilt i övergångszonen mellan den norra barrskogsregionen och den södra lövskogsregionen. Åns dalgång har stora botaniska och zoologiska värden. I ån finns bl.a. ett värdefullt bestånd av storrönn och långvandrande havsöring samt en genetiskt värdefull stam av stationär öring. Flodpärlmusslan är rikligt förekommande.

I några korta notiser återges i det följande exempel på natur- och kulturminnesvärden som ån representerar.

I *Gummagölsmåla* finns en väl bevarad miljö med prägel av äldre odling, bl.a. hamlade lindar. Branta stränder med ädellövskog och rik lundflora. Intressanta lämningar från flottningsepoken i form av strandrösen.

Skärva-Huabräcken är en djupt nedskuren ravinsträcka med vildmarksprägel. Här finns i branterna vid Hultalycke dalgångens enda större idegranbestånd. I avsnittet finns också ett stort klapperstensfält och åns största koloni av flodpärlmussla. Andra skyddsvärda inslag är bestånd med safsa.

Södra Hålabäcksmaderna med dalgångens förnämsta slätterängsmiljö med fuktängar som alltjämt slås.

Örseryds by, ett i sin helhet väl bevarat kulturlandskap med gårdar samlade vid en getryggsås. Här finns bl.a. rester av ett gammalt översilningssystem som använts i samband med madslåtter. Örtrika hagmarker med hamlade lindar, bok-, ek- och hasselbestånd.

Björkeryds naturreservat (ca 12 ha). Isälvsavlagringar tillhörande Svängstaformationen.

Björkeryd-Trånhem uppvisar ett flertal intressanta åsbildningar och en särpräglad landskapsbild med långsträckta mader och hävdad småbruksmiljö.

Hjälmfallet-Lindfors utgör ett rikt utvecklat avsnitt i övergångszonen mellan ädellövskogs- och barrskogsregionerna. Landskapet är starkt brutet och småkulligt med insprängda ängar och små odlingar i betad löv- och

blandskog. Strandslutningarna längs forsarna hör till dalgångens artrikaste. Här finns murgörna, stora bestånd av safsa, samt en koloni med flodpärlmussla. Intressanta isälvsavlagringar.

Prop. 1992/93:80
Bilaga 1

Röaby-Ekforsområdet. Det betespräglade avsnittet är dalgångens bäst bevarade ängshagmarksområde.

Björstorp med bl.a. ett artrikt lundparti och Bruaberget med ett mäktigt bronsåldersröse och attraktiv utsikt. Vid Väby finns många fornlämningar, artrika betesmarker med bl.a. Adam och Eva, och en lokal för den utrotningsshotade mnemosynefjärilen.

Fisket i Bräkneån betecknas av Fiskeriverket som en tillgång av riksintresse för fritidsfisket. Under en följd av år har fiskeförbättrande åtgärder utförts i flera av Blekinges åar, bl.a. Bräkneån. Fiskevårdsområde har bildats och området är mycket välbesökt.

Vattenkraftutbyggnad

Bräkneån som tillhör södra Sveriges vattendrag har inte behandlats i Schustedts resp Ekströms utredningar. Vattenkraftberedningen har inte redovisat några utbyggnadsprojekt i ån och därför har ån heller inte bedömts till någon klass.

Motion

I motion (m) till riksdagen har Bräkneån föreslagits få skydd genom 3 kap. 6 § NRL.

Egna synpunkter

Bräkneån har stora skyddsvärden och representerar väsentligt opåverkade naturområden som är typiska för ett vattendrag i sydöstra Sverige. Ån visar på ett intressant sätt också kulturlandskapets utveckling. Den granskning jag haft i uppdrag att utföra omfattar bl.a. en översiktlig studie av alla vattendrag i södra Sverige som redovisats med riksintressanta skyddsvärden. Mot bakgrund av denna granskning vill jag föreslå att Bräkneån inom Blekinge län tillförs den förteckning över älvsträckor som åtnjuter skydd enligt 3 kap. 6 § NRL.

Mörrumsån

Områden i Blekinge län av riksintresse för naturvård, nr N6, och friluftsliv, nr F3. Område i Blekinge län av riksintresse för kulturmiljövård, nr 4.

Områdets huvuddrag och naturvärden

Mörrumsån är Blekinges största å med ett avrinningsområde (3 380 km²) som också upptar en stor del av Kronobergs län, bl.a. med sjöarna Helgasjön och Åsnen.

Ån är av stor betydelse för Östersjöns totala tillgång på lax och laxöring

och har en mycket hög produktionsförmåga. Som sportfiskevatten torde Mörrumsån för närvarande vara ett av Europas förnämsta. Ån har också ett mycket betydande fiskeribiologiskt värde. Såväl laxen som havsöringen i Mörrumsån har för resp. ras typiska och för fisket värdefulla egenskaper. Mörrumslaxen växer snabbt och blir mycket stor. Båda fiskbestånden är av ett högt genetiskt värde. Även ålfisket i ån har stor betydelse.

Mörrums Kronolaxfiske omfattar 7 km av åns nedre lopp. Det ägs av staten och förvaltas av domänverket, som i Mörrum driver en laxodlingsanstalt. Sportfiske efter lax och öring bedrivs i hela ån upp till Hemsjö nedre kraftverk, en sträcka på 22 km. Antalet fiskedagar i kronolaxfisket uppgår till 15 000/år.

Mörrumsån inom Blekinge rinner i en starkt markerad sprickdal där dalsidorna på vissa sträckor i norr höjer sig 60 m över ån. När den närmar sig havet flackar dalgången ut i ett öppet landskap.

Norr om Mörrum utbreder sig ett vidsträckt isälvsdelta på båda sidor om ån, uppbyggt av deltaterrasser på flera olika nivåer. Det uppvisar en geovetenskapligt intressant formrikedom och är till större delen väl bevarat. Området är geologiskt väl undersökt och innehåller flera värdefulla geologiska typlokaler. Dessa är mycket viktiga för förståelsen av isavsmältningsförloppet och Baltiska issjöns utveckling i Blekinge.

Vidare norrut längs ådalen utgörs isälvsavlagringarna av flera typer såsom dalfyllnader, kameterrasser, getryggsåsar m.fl.

Vegetationen längs ådalen domineras i norr av barrskog. Söderut omges ån i allt högre grad av lövskog med främst ek, bok och avenbok. Ett av Blekinges fåtaliga urskogsartade barrskogsbestånd ligger i trakten av Hovmans-torp. Vid Knaggalid, söder om Hemsjö, är den östra dalsidan mycket markerad med klippstup och blockbranter. Här växer tall och ädellövskog med ek, ask, avenbok och lind och en rik ängsflora. Större fuktängspartier finns vid Härnäs samt vid åmynningen. Kungsbräken förekommer rikligt längs åstränderna, och vid mynningsområdet växer kungsängsilja.

Från faunasynpunkt är partier vid Knaggalid och Karingahejan av särskilt intresse genom förekomst av sällsynta insektsarter. Mörrumsåns bottenfauna, särskilt i åns övre delar, hör till landets artrikaste och hyser många sällsynta och därför skyddsvärda arter.

Av landets mer sällsynta fågelarter förekommer kungsfiskare, forsärla och strömstare i Mörrumsån.

Vattenkraftutbyggnad

Mörrumsån är tidigt tagen i anspråk för kraftproduktion då kraftverken Hemsjö nedre och Hemsjö övre anlades. De utnyttjar fallhöjderna 11,5 resp. 15 m och utgör vandringshinder för lax. Ombyggnadsplaner har länge funnits för dessa kraftverk, som skulle ersättas med en större anläggning. Då en sådan ombyggnad visat sig starkt kontroversiellt och mött avslag i vattendomstolen har planerna återtagits. Granö kraftstation med 18,5 m fallutnyttjande är den största av anläggningarna och ligger strax uppströms Smålandsgränsen. Ett mindre kraftverk, Marieberg nära Svängsta, ägs liksom de övriga ovan nämnda av Sydkraft.

Mellan Hemsjö övre och Granö kraftverk finns ytterligare en anläggning i Fridafors som jämte massafabriken ägs av Södra Skogsägarna.

Det har länge funnits planer som diskuterats mellan fiskets företrädare och fallägaren att få utföra en fiskväg i form av laxtrappor förbi Hemsjö-kraftverken. Detta skulle avsevärt öka Mörrumsåns laxproducerande kapacitet, men planerna har ännu inte kunnat genomföras.

Mörrumsån som tillhör södra Sveriges vattendrag har inte behandlats i Sehlstedts resp. Ekströms utredningar.

Till vattenkraftberedningen har Sydkraft redovisat sina planer på ombyggnad av Hemsjöstationerna som skulle ge ett tillskott på 20 GWh/år. Dessutom finns ytterligare två projekt, Härnäs och Suskull som enligt beredningen skulle innebära nybyggnader i fråga miljösynpunkt känsliga älvsträckor och därför borde ingå i planen.

Södra Skogsägarna redovisade till vattenkraftberedningen en planerad om- och tillbyggnad av Fridafors med tillskottet 17 GWh/år.

Projektet Fridafors och Hemsjö ingick i beredningens plan och placerades i klass 0. I den av riksdagen godtagna planen för vattenkraftutbyggnad ingår de båda projekten som därmed torde få betraktas som riksintressen för energiproduktion. Här anges emellertid vid ombyggnad av Hemsjö ett tillskott av 35 GWh/år. Planeringssituationen anges av NUTEK för de båda projekten som oklar (rapport i dec 1991).

Egna synpunkter

Mörrumsåns betydelse som en av de viktigaste vattendragen för den naturliga lax- och havsöringsreproduktionen för hela Östersjöfisket talar för ett varaktigt skydd av vattendraget. Härtill kommer övriga intresseaspekter som gör ån särskilt skyddsvärd: allmänt höga naturvärden, dess betydelse för friluftslivet med goda förutsättningar för sportfiske, vandring, cykelturer, natur- och kulturstudier, ådalens naturskönhet etc.

Den huvudsakliga delen av flodområdet ligger i Småland, där bl.a. sjön Åsnen också tillmätts riksintresse för naturvård och friluftsliv. I likhet med Emån kunde det finnas skäl att låta Mörrumsån i sin helhet omfattas av skyddet enligt 3 kap. 6 § NRL.

Då jag emellertid ser skyddet för den laxförande delen av Mörrumsån som i särklass mest angeläget begränsar jag mitt förslag till att skyddet enligt NRL bör avse den älvsträcka som är belägen inom Blekinge län.

Fylleån

Område av riksintresse för friluftslivet i N-län, nr F12. Fylleån ingår i område av riksintresse för naturvård i N-län, nr N18.

Allmän beskrivning

Fylleån rinner upp på sydsvenska höglandets branta västsida och mynnar i Laholmsbukten strax söder om Halmstad. Åns längd är ca 5 mil och avrinningsområdet, som har södra Sveriges högsta nederbörd, är 400 km². Från

sjön Fullhövden (181 m.ö.h.) rinner ån i en båge åt norr-väster genom ett sjö- och myrområde på gränsen mot Småland, för att därefter i en sprickdal i sydvästlig riktning sänka sig ned mot Simlångsdalen. Här vidgar sig ån till fyra sjöar i rad på ca 65 m.ö.h. Dalens sidor lutar brant upp mot en mer än 100 m högre belägen höjdsplatå. På sträckan mot det flacka kustlandet rinner ån i en bitvis kanjonartad fåra med många vackra forsar och fall varav kan nämnas Tolarpfallen, Norteforsen och i biflödet Assman Danska fall.

Berggrunden består av röda gnejser som ligger trappstegsformad i packar och utgör rötterna av en fjällkedja från jordens forntid. Spricksystem löper i riktning SSV-NNO. De lösa jordarterna är främst grusig urbergsmorän samt isälvsavlagringar. Rullstensåsar förekommer, liksom fossila strandlinjer och isälvterrasser.

Skyddsintressen

Ett tiotal smärre naturreservat finns, de flesta längs Simlångsdalen men också strandområdet vid åns mynning i havet.

Övergången mellan det småländska peneplanet och Fylleåns dalstråk är av stort geomorfologiskt intresse. Den höga nederbörden i förening med den flacka topografin gör att mer än halva arealen i de högt liggande dalarna av åns tillrinningsområde utgörs av våtmarker. Numera täcker barrskog vad som tidigare utgjorde vidsträckt ljunghedar. Närheten till havet medför att lövträdsinslaget kan bli ganska stort. På sluttningarna ned mot Simlångssjöarna och utmed Assman växer på många ställen ek- och bokskogar. Mellan Marbäck och Fyllebro finns frodiga lövblandskogar och naturbetesmarker med rik flora längs Fylleån.

Faunan är rik och varierande. Fylleån har en ursprunglig laxstam – en av de få i denna del av landet – med lekbottnar i nedre delen av ån upp till Marbäck, där laxen möter vandringshinder. Goda förutsättningar för laxreproduktion skapas i ån bl.a. genom kalkning.

Vid Fylleån förekommer bl.a. kungsfiskare, strömstare och forsärla, och i lövskogarna längs ån finns arter som gulsångare, stenknäck, mindre hackspett och sommargylling. I myrområdena häckar bl.a. trana, grönbena, ljungpipare och orre. Simlångssjöarna är av limnologiskt intresse.

Landskapet är naturskönt, omväxlande och genom sin lättillgänglighet av stort värde för friluftslivet och turismen. Det har speciellt goda förutsättningar för vandring, cykelturer, bad och kanoting, för fritidsfiske och jakt och även för vintersport. Goda friluftsanläggningar med vandringsleder finns i området. Dalgången ligger i en gammal kulturbygd med talrika forminnen, t.ex. gånggriften vid Tolarp. Valvbroar och vattenkvarnar är exempel på senare tiders kulturminnen.

Utredning till skydd för vattendraget

I Nordiska ministerrådets Miljörapport 1990:11, Nordiska Vassdrag vern og inngrep, upptas på Sveriges lista 17 vattenområden som landets mest skyddsvärda. Av dessa är 13 redan skyddade med stöd av 3:6 NRL. Ett av de fyra återstående är Fylleån.

Tidigare jämförande undersökningar av skyddsvärden hos södra Sveriges vattendrag saknas. För Fylleån, särskilt för dess nedre del fr.o.m. Simlångsdalen, redovisas mångsidigt höga värden från naturvårds- och friluftssynpunkt. Ån är upptagen bland vårt lands mest skyddsvärda vattendrag i Nordiska Ministerrådets miljörapport. Min bedömning är att Fylleån i sin helhet bör tillhöra de vattendrag som åtnjuter skydd enligt 3:6 NRL.

Kynne älv

Kynnefjäll med Kynneälv som delområde och Bullaredalen utgör områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv i O-län; Södra Kornsjön i Dalsland är område av riksintresse för naturvård i P-län. Bullaredalen utgör område av riksintresse för kulturminnesvärden.

Allmän beskrivning

Kynne älv i norra Bohuslän är en del av den norsk-svenska Enningdalsälvens vattensystem (avrinningsområde 780 km²). Dess övre del ligger i Norge. Kynne älv avvattnar Kornsjöarna, ett relativt stort sjöområde som sträcker sig in i Dalsland och Norge. Från Södra Kornsjön söker sig älven ned till Södra Bullaren genom ett system av sprickdalar där den bildar smärre sjöar och i nedre delen många forsar och fall. På en sträcka av ca 13 km faller älven 90 m.

Bullaresjöarna är Bohusläns största sjöar. De uppfyller ca 30 km av den 10 mil långa sprickdal som sträcker sig från Gullmarsfjorden i söder till Idefjorden i norr. På östra sidan reser sig branta stränder upp mot Kynnefjälls 100 m högre belägna bergsplatåer. Även västsidan är starkt kuperad men mer präglad av ett omväxlande kulturlandskap. Här finns också rika miljöer med fornlämningar av riksintresse för kulturminnesvärden.

Utflödet från Norra Bullaren heter Enningdalsälven, rinner genom Norge 12 km i nordlig riktning och mynnar i Idefjordens innersta del. Vattenkvaliteten i hela älvsystemet är god, med obetydliga avloppsutsläpp och låg halt av närsalter. Försurningen har motverkets genom att Kornsjöarna sedan början av 1980-talet kalkats.

Älven är i sin helhet utnyttjad för produktion av vattenkraft, en av de få av denna storlek i södra Sverige.

Skyddsvärden

Älvsystemet representerar en rik och omväxlande miljö med höga biologiska värden och storlagen natur. Bullaresjöarna och Enningdalsälven är enligt Fiskeristyrelsen av riksintresse för fritidsfiske och skyddsvärda arter, bl.a. lax, öring och sik. Havsvandrande lax når upp till norra Bullaren och har sitt naturliga reproduktionsområde i Enningdalsälven. Kynne älv hyser en intressant öringsstam som också ger material för utplantering i närliggande vattendrag. Äl har tidvis förekommit talrikt. Undersökning av bottenfaunan i Kynne älv har visat att den tillhör länets rikaste.

Ornitologiskt är vattendraget också intressant. Gräsand, knipa, kricka, grågås, fickgjuse och storlom häckar här. Vid forsarna förekommer strömstare och även gulärta. Fågellivet i Bullaredalen är rikt varierat genom de mångformiga miljöerna. Rovfågel och korp nyttjar de svårtillgängliga branterna, häger är en karaktärsfågel. Stränderna utgör goda sträckfågelmiljöer. Vid vattendraget finns också bäver.

Av särskilt faunistiskt värde är uttern som förekommer i nedre delen av Enningsdalsälven. Här påträffas också flodpärlmussla.

Många kvartärgeologiska bildningar är av stort intresse och visar på betydelsefulla stadier i inlandsisens avsmältningsskede. Växtligheten visar stor variation från karga marker med barrblandskog till yppig lövträdsvegetation och områden av lundtyp med rik flora, ofta knutna till bäckraviner.

Vattenkraftutbyggnad

Någon form av utbyggnadsplanering såsom i Norrland och norra Svealand – Sehlstedtska och Ekströmska utredningarna – har inte skett för den södra delen av landet. Till vattenkraftberedningen har Vattenfallsverket redovisat projektet Kynne i Enningdalsälven med årsproduktionen 27 GWh. Beredningen har, möjligen till följd av företagets otillräckliga lönsamhet, avstått från att ta upp det i sitt förslag till plan för vattenkraftutbyggnad. Företaget ingår inte i den av riksdagen medgivna vattenkraftplanen. Den utbyggnad som nu, under samråd med Tanums kommun, förbereds av Vattenfall, avses få en mer miljöanpassad inriktning. Två alternativ har undersökts, ett med tunnel-kanal som utnyttjar 85 m fallhöjd och ger ca 18 GWh i årsproduktion, ett med ståltub från Busjön till Södra Bullaren, fallhöjd 78 m och ca 16 GWh/år. I bägge alternativen är utbyggnadsvattenföringen 7 m³/s. Hänsyn till miljön innebär att 0,5 m³/s garanteras som lägsta vattenföring i älven. Dock får vattnet rinna fram fritt i älven då kraftverket under juni-augusti inte hålls i drift. Beslut om att inge ansökan har ännu inte tagits.

Utredning till skydd för vattendraget

Enningdalsälven inom Norge, både dess översta del och mellan Bullaren och Idefjorden, har i Verneplan for vassdrag IV föreslagits bli undantaget från vattenkraftutbyggnad (NOU 1991:12A). Förslaget kommer att läggas för Stortinget före sommaren 1992.

I Nordiska ministerrådets Miljörapport 1990:11, Nordiska Vassdrag vern og inngrep, upptas på Sveriges lista 17 vattenområden som landets mest skyddsvärda. Av dessa är 13 redan skyddade enligt 3:6 NRL. Ett av de fyra övriga är Kynne älv.

Motioner m.m.

I två fp-motioner Bo 517 och Bo 523 (1991/92) hemställs att riksdagen beslutar om en sådan ändring av NRL att Kynne älv skyddas.

Skrivelser från ett flertal organisationer, däribland Naturskyddsföreningen och dess lokala förening i Tanum har sänts till Miljö- och naturresursdepartementet, samtliga med begäran om skydd av Kynne älv.

Egna synpunkter

Prop. 1992/93:80

Bilaga 1

Tidigare jämförande undersökningar av skyddsvärden hos södra Sveriges vattendrag saknas. För Kynne älv och för älvsystemet i sin helhet redovisas mångsidigt höga naturvärden som enligt min bedömning ställer den mycket högt i skyddsklass. Kynne älv har tagits upp i förteckningen på Sveriges mest skyddsvärda vattenområdet i Nordiska Ministerrådets miljörapport. Den norska delen av älven föreslås i Verneplan for vassdrag bli undantaget från vattenkraftutbyggnad.

Jag finner goda skäl som grund för förslag att Kynne älv och hela den svenska delen av Enningsdalsälven bör tillhöra de vattendrag som åtnjuter skydd enligt 3:6 NRL.

Ersättningsbyggnader m.m. undantagna älvar och älvsträckor

Enligt 3 kap 6 § första och andra stycket i naturresurslagen får vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål inte utföras i undantagna älvar och älvsträckor som anges där. I tredje stycket har dock undantag gjorts för vattenföretag som orsakar endast obetydlig miljöpåverkan. I dessa fall skall enligt riksdagens ställningstagande ersättningsbyggnader samt ombyggnader och effektiviseringar i redan befintliga kraftverk kunna prövas utan hinder av att åtgärder berör ett undantaget område. Även för s.k. minikraftverk kan undantag komma ifråga i vissa fall. Med minikraftverk avses enligt propositionen till naturresurslagen anläggningar med en högsta effekt av 1,5 MW. Sådana åtgärder bör enligt riksdagsbeslutet kunna tillåtas endast om de har obetydlig miljöpåverkan.

I vattenlagen fanns tidigare bestämmelser om att tillåtligheten av vattenföretag som avsåg skyddade älvar och älvsträckor alltid skulle prövas av regeringen. I samband med att skyddet av älvar och älvsträckor fördes över till naturresurslagen togs denna bestämmelse bort. Motivet angavs vara att endast åtgärder med obetydlig miljöpåverkan skulle vara tillåtliga i skyddade älvar och älvsträckor och att vattendomstolarna därför borde kunna pröva tillstånd till utbyggnad i vanlig ordning.

Jag anser att det finns skäl att återinföra en bestämmelse om att regeringen skall pröva åtgärder i skyddade älvar och älvsträckor. Frågan om att tillåta åtgärder i skyddade områden innehåller ett betydande mått av skälighetsbedömning. Inverkan på betydande skyddsintressen skall vägas mot nyttan av den planerade åtgärden. Jag anser det rimligt att sådana bedömningar görs av regeringen. Bedömningar av vad som är obetydlig miljöpåverkan kommer då att ske på ett för hela landet enhetligt sätt. Erfarenheten hittills visar f.ö. i många fall att regeringen och vattendomstolarna har gjort olika bedömningar av tillåtligheten.

Lag
om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.;

utfärdad den

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 6 § lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m.¹ skall ha följande lydelse.

3 kap.
6 §²

Nuvarande lydelse

Vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål får inte utföras i följande vattenområden:

Torneälven
Kalixälven
Piteälven
Vindelälven
I Dal-
älven Västerdalälven
uppströms Hum-
melforsen och
Österdalälven
uppströms
Trängslet
I Ljusnan Hylströmmen i
Voxnan

Föreslagen lydelse

Vattenkraftverk samt vattenreglering eller vattenöverledning för kraftändamål får inte utföras i följande vattenområden:

Torneälven
Kalixälven
Piteälven
Vindel-
älven
I Dal-
älven Västerdalälven
uppströms Hum-
melforsen och
Österdalälven
uppströms
Trängslet
I Ljusnan Voxnan upp-
ströms Vallhaga

¹Lagen omtryckt 1987:247.

²Senaste lydelse 1991:650.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Ljungan uppströms
Storsjön

I Indals- Åreälven, Ammer-
älven ån, Storån -
Dammån samt
Hårkan upp-
ströms Hotagen

I Ånger- Lejarälven,
manälven Storån upp-
ströms Klump-
vattnet, Lång-
selån - Rör-
strömsälven,
Saxån, Ransarån
uppströms
Ransarn samt
Vojmån uppströms
Vojmsjön

Vapstälven
Moälven
Lögdeälven
Öreälven

I Ume- Tärnaån, Girjes-
älven och Juktån upp-
ströms Fjosoken

I Skellef- källflödena upp-
teälven ströms Sädva-
jaure respektive
Riebnes

I Ljungan Ljungan upp-
ströms Stor-
sjön samt
Gimån uppströms
Leringen-
Holmsjön

I Indals- Åreälven, Ammer-
älven ån, Storån -
Dammån samt
Hårkan

I Ånger- Lejarälven,
manälven Storån upp-
ströms Klump-
vattnet, Lång-
selån - Rör-
strömsälven,
Saxån, Ransarån
uppströms
Ransarn samt
Vojmån uppströms
Vojmsjön

Vapstälven
Moälven
Lögdeälven
Öreälven

I Ume- Tärnaån, Girjes-
älven och Juktån upp-
ströms Fjosoken

Sävarån

I Skellef- källflödena upp-
teälven uppströms Sädva-
jaure respektive
Riebnes samt Malån

Byskeälven

I Lule- Stora Luleälven
älven uppströms Akka-
jaure, Lilla
Luleälven upp-
ströms Skalka
och Tjaktja-
jaure samt
Pärlälven

Råneälven

Emån

Vattenkraftverk samt vattenreg-
lering eller vattenöverledning för
kraftändamål får inte heller
utföras i följande älvsträckor:

I Klar- sträckan mellan
älven Höljes och Edebäck

I Dal- Västerdalälven
älven nedströms Skiffs-
forsen samt
sträckan mellan
Näs bruk och
Gvsinge

Byskeälven

Åbyälven

I Lule- Stora Luleälven
älven uppströms Akka-
jaure, Lilla
Luleälven upp-
ströms Skalka
och Tjaktja-
jaure samt
Pärlälven

Råneälven

Emån

BräkneånFylleån

I Enning- Kynne älv med
dals- Bullaresjöarna
älven

Vattenkraftverk samt vatten-
reglering eller vattenöverledning
för kraftändamål får inte heller
utföras i följande älvsträckor:

I Klar- sträckan mellan
älven Höljes och Edebäck

Mörrums- sträckan nedströms
ån Fridafors bruk
I Dal- Västerdalälven
älven nedströms Skiffs-
forsen, i Öster-
dalälven sträckan
mellan Åsens
kraftverk och

		<u>Väsa kraftverk samt Dalälven nedströms Näs bruk</u>
I Ljusnan	sträckan mellan Hede och Sveg- sjön samt sträckan mellan Laforsen och Arbråsjöarna	I Ljusnan sträckan mellan Hede och Sveg- sjön samt sträckan mellan Laforsen och Arbråsjöarna
I Ljungan	sträckan mellan Havern och Holmsjön	I Ljungan sträckan mellan Havern och Holmsjön <u>samt sträckan nedströms Viforsen</u>
I Indals- älven	Långan nedströms Landösjön	I Indals- älven Långan nedströms Landösjön <u>I Ånger- manälven Faxälven mellan Edsele och Hel- gumsjön</u>
		<u>I Gide- älven sträckan mellan Stennäs och Björna</u>
I Ume- älven	Tärnaforsen mel- lan Stor-Laisan och Gäuta	I Ume- älven Tärnaforsen mel- lan Stor-Laisan och Gäuta <u>I Lule- älven siön Langas och Jaurekaska</u>

Första och andra styckena gäller inte vattenföretag som förorsakar endast obetydlig miljöpåverkan.

Prop. 1992/93:80
Bilaga 1

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

Beträffande mål och ärenden enligt vattenlagen (1983:291) som anhängiggjorts före ikraftträdandet skall äldre bestämmelser tillämpas.

utfärdad den

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 1 § vattenlagen (1983:291) skall ha följande lydelse.

11 kap.

1 §³ Regeringen skall pröva tillåtligheten av följande slag av vattenföretag, nämligen

1. vattenkraftverk som är avsedda för en installerad generatoreffekt av minst 20 000 kilowatt,

2. vattenregleringar med en större vattenståndsskillnad mellan dämnings- och sänkningsgränserna än två meter under året eller en meter under veckan samt regleringar med mindre vattenståndsskillnad än som har angetts nu, om därigenom skall utnyttjas ett vattenmagasin av minst 100 miljoner kubikmeter under året eller 10 miljoner kubikmeter under veckan,

3. vattenöverledningar eller andra vattenbortledningar från vattendrag eller sjöar med en normal oreglerad lågvattenföring av minst en kubikmeter i sekunden i bortledningspunkten respektive utloppet, om den vattenföring som skall tas i anspråk överstiger en femtedel av den normala oreglerade lågvattenföringen och det inte är uppenbart att bortledningen kan ske utan olägenhet av betydelse för allmänna Källintressen,

4. grundvattentäkter för tillgodogörande av en större vattenmängd än 10 000 kubikmeter om dygnet,

5. andra vattenregleringar, vattenöverledningar och vattenbortledningar än som har angetts förut, om företaget avser någon av sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaran, Storsjön i Jämtland eller Siljan och företaget kan inverka märkbart på vattenståndet i eller vattenavrinningen ur sjön,

³Senaste lydelse 1987:139.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Prop. 1992/93:80
Bilaga 1

6. sådana vattenföretag som av-
ses i 3 kap. 6 tredje stycket lagen
(1987:12) om hushållning med
naturresurser m.m.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.
Beträffande mål och ärenden som anhängiggjorts före
ikraftträdandet skall äldre bestämmelser tillämpas.

Källförteckning

- Områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv.
Naturvårdsverkets Rapport 3771
- Registerblad med områdesbeskrivning i pärmar länsvis.
Förvaras på SNV och länsstyrelserna.
- Naturvårdsplan för Sverige. Naturvårdsverket 1991.
- Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige. Förteckning.
Underlag för tillämpning av naturresurslagen 2 kap 6 §.
Riksantikvarieämbetet
- Nordiske Vassdrag – verk og inngrep: Nordiska Ministerrådet
Miljörapport 1990:11.
- De svenska vattendragens arealförhållanden
(1943-1941). SMHI
- Sveriges Nationalatlas: Tema Miljön (1991)
- Vattenkraft och miljö. (SOU 1974:22)
Betänkande om vattenkraftutbyggnad i Klarälven, Dalälven, Ljusnan,
Ljungan och Indalsälven
(Sehlstedtska utredningen)
- Vattenkraft och miljö 3. (SOU 1976:28)
Betänkande om vattenkraftutbyggnad i norra Norrland
(Ekströmska utredningen)
- Vattenkraft. (SOU 1983:49)
Betänkande av vattenkraftutredningen.
- Regeringens prop. 1985/86:3, Lag om hushållning med
naturresurser m.m.
- Projekt i riksdagens Vattenkraftplan.
Rapport av läget december 1991. NUTEK
- Diverse inventeringsrapporter, bl.a:
Länsstyrelsen i Gävleborgs län: Urval och värdering av skyddsvärda vat-
tendrag (1992).
Länsstyrelsen i Västerbottens län: Inventering av flodpärlmusslan i
Västerbottens län (1986).
Örnsköldsvik miljönämnden: Flodpärlmusslan i Örnsköldsviks kommun
Samrådsgruppen för Hemlingsforsarna
(Gideälven) Slutrapport 1991-03-15
- Utterinventering Norrland 1986-87.
Naturhistoriska riksmuseet – Svenska jägareförbundet
- Utterinventering 1989-90 i Västernorrland
Naturhistoriska riksmuseet

Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över
departementspromemorian (Ds 1992:29) Utökad älvskydd.
Översyn av värdefulla älvar och älvsträckor med förslag till
komplettering av skydd enligt 3 kap. 6 § NRL

Efter remiss har yttranden över departementsstencilen (Ds 1992:29) Utökad älvskydd avgivits av Svea hovrätt vattenöverdomstolen, Växjö tingsrätt vattendomstolen, Östersunds tingsrätt vattendomstolen, Luleå tingsrätt vattendomstolen, Överbefälhavaren, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Boverket, Umeå universitet, Statens jordbruksverk, Skogsstyrelsen, Fiskeriverket, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Naturhistoriska riksmuseet, Närings- och teknikutvecklingsverket, Domänverket, Affärsverket Svenska kraftnät, Kammarkollegiet, Statens naturvårdsverk, Koncessionsnämnden för miljöskydd, länsstyrelserna i Uppsala, Kronobergs, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, följande kommuner i bokstavsordning: Arvidsjaur, Berg, Bräcke, Dals-Ed, Gällivare, Gävle, Halmstad, Jokkmokk, Karlshamn, Krokomb, Ljungby, Ljusdal, Malå, Norsjö, Olofström, Ovanåker, Piteå, Robertsfors, Ronneby, Skellefteå, Sollefteå, Sorsele, Sundsvall, Tanum, Tingsryd, Umeå, Vindeln, Älvdalen, Älvkarleby, Örnsköldsvik och Östersund, Vattenregleringsföretagens samarbetsorgan, Dalälvens vattenregleringsföretag, Älvdalens jordägande sockenmän, Skellefteälvens vattenregleringsföretag, Vattenfall AB, Sydkraft AB, Båkab Energi AB, Stockholm Energi AB, Graningeverken AB och Gidekraft AB i gemensamt yttrande, Skellefteå Kraft AB, Svenska kraftverksföreningen, Sveriges Energiföreningars Riksorganisation, Svenska Samernas Riksförbund, Sveriges Fiskares Riksförbund, Friluftsrämjandets Riksorganisation, Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund, Naturskyddsföreningen, Älvräddarnas Samorganisation och Världsnaturfonden WWF.

Inkommit med gemensamt yttrande har Aktiebolaget Skandinaviska Elverk, Korsnäs Aktiebolag, Aktiebolaget Edsbyns Elverk, Aktiebolaget Hålsingekraft, Ljusunns Kraft Aktiebolag och Stora Kopparbergs Bergslags AB.

Skogsstyrelsen har bifogat yttranden från Skogsvårdsstyrelserna i Blekinge, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Kopparbergs, Gävleborgs och Västerbottens län. Fiskeriverket har bifogat yttranden från utredningskontoren i Luleå, Härnösand och Jönköping. Länsstyrelsen i Hallands län har bifogat yttranden från Falkenbergs, Halmstads och Kungsbacka kommuner samt Hallandsdistriktet av Sveriges Sportfiske- och fiskevårdsförbund. Länsstyrelsen i Jämtlands län har bifogat yttranden från samtliga kommuner i länet. Naturskyddsföreningen har bifogat yttrande från lokalföreningen i Tanum. Älvräddarnas Samorganisation har bifogat yttranden från Aktionsgruppen Rädda Hårkan och Älvdalens Älvräddare. Landsorganisationen i Sverige har bifogat yttranden från Svenska pappersindustriarbetareförbundet och Svenska byggnadsarbetareförbundet.

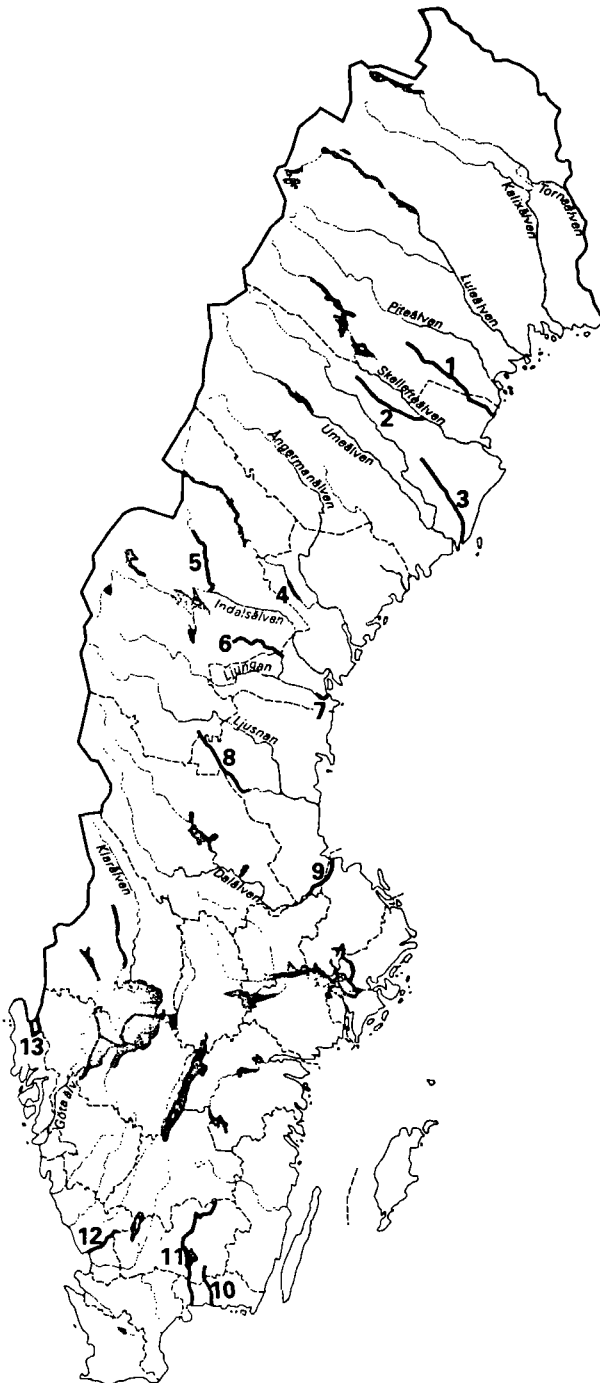
Inkommit med yttrande på eget initiativ har Landsorganisationen i Sverige, Naturskyddsföreningen i Tanums kommun, Älvdalens Älvräddare, Älvdalens Sportfiskeklubb, Naturskyddsföreningen i Älvdalen, Laxfiske-

kommittén i Falkenbergs kommun, Åtrans Vattenvårdsförbund, Hallands Naturskyddsförening, Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Falkenbergs kommun, Hallandsdistriktet av Svreiges Sportfiske- och fiskevårdsförbund.

Skrivelser har dessutom inkommit från Nils Dahlbäck, Älvdalens Besparingskog och Piteå kommun.

Prop. 1992/93:80

Bilaga 2

Älvar och älvsträckor som föreslås skyddas mot vattenkraftsutbyggnad enligt 3 kap. 6 § naturresurslagen.

- 1 Åbyälven
- 2 Malån
- 3 Sävarån
- 4 Meåforsen i Faxälven
- 5 Nedre Härkan
- 6 Gimån
- 7 Nedre Ljungan
- 8 Voxnan
- 9 Nedre Dalälven
- 10 Bräkneån
- 11 Mörrumsån
- 12 Fylleån
- 13 Enningdalsälven med Kynne älv

0 100 200 300 km
Lantmateriet KartCentrum, Sthlm 92191

Regeringens proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 december 1992	6
1 Inledning	6
2 Bakgrund	6
2.1 Naturresurslagen	6
2.2 Vattenkraftplanen	7
3 Allmänna utgångspunkter	8
4 Nationalälvar	10
5 Utökat älvskydd	10
5.1 Åbyälven	11
5.2 Malån	12
5.3 Sävarån	13
5.4 Meåforsen i Faxälven	14
5.5 Nedre Härkan	15
5.6 Gimån	16
5.7 Nedre Ljungan	17
5.8 Voxnan	18
5.9 Nedre Dalälven	19
5.10 Bräkneån	20
5.11 Mörrumsån	21
5.12 Fylleån	22
5.13 Enningdalsälven med Kynne älv	23
6 Vattenlagen	24
7 Behov av ytterligare inventering	26
8 Upprättade lagförslag	26
9 Hemställan	26
10 Beslut	27
Bilaga 1 Departementspromemorian (Ds 1992:29) Utökat älvskydd. Översyn av värdefulla älvar och älv- sträckor med förslag till komplettering av skydd enligt 3 kap. 6 § NRL	28
Bilaga 2 Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över departementspromemorian (Ds 1992:29) Utökat älvskydd. Översyn av värdefulla älvar och älvsträckor med förslag till komplettering av skydd enligt 3 kap. 6 § NRL	72
Bilaga 3 Karta med de älvar och älvsträckor som föreslås bli skyddade	74

